

Mokslo Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 16 (747)

MOKSLO METŲ PRADŽIOS ŠVENTĖ MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETE

Nauji mokslo metai pradėti su garbingais svečiais ir pakilia nuotaika

Mokslo metų pradžią Mykolo Romerio universitetas (MRU) paminėjo bendruomenę subūrusiame iškilmingame šventiniame renginyje. Surengta nuotaikinga studentų ir Senato narių eiseną, buvo įteikti diplomai doktorantams ir pagerbti nusipelnę mokslininkai. Šventėje dalyvavo universiteto bendruomenė, studentai, dėstytojai ir garbingi svečiai: pirmasis atkurtos Lietuvos valstybės vadovas prof. Vytautas Landsbergis, ekonomikos ir inovacijų ministrė Aušrinė Armonaitė, Seimo Pirmininko pavaduotojas Julius Sabatauskas ir kiti.

Šventės metu MRU kieme vyko pirmakursių sutikimas ir veiklų mugė, kur studentai galėjo susipažinti su universiteto organizacijomis, klubais ir kitomis galimybėmis. MRU rektorė prof. dr. Inga Žalėnienė, kreipdamasi į pirmakursius, pabrėžė: „Būti studentu niekada nebuvo, nėra ir neturėtų būti lengva. Negaliu pažadėti, kad į ateitį žengsite tik minkštu raudonu kilimu. Gyvenime dažnai būna kitaip nei mokykloje: pirma duodamas testas, o tik po to išmokstama pamoka. Tam ir skirtas aukštasis universitetinis išsilavinimas, kad, susidūrę su iššūkiais, išsiugdėtumėte atsparumą ir savarankiškumą, o svarbiausia – nesustotumėte, neprarastumėte kryptingumo, kai užduotys tampa vis sudėtingesnės.“

Rektorė pasidžiaugė naujais studentais, prisijungusiais prie MRU. Ir taip didelė multikultūrinė dviasia pasižymintis universitetas šiemet gali pasigirti ypač plačia geografine pirmakursių įvairove. MRU, kaip niekad, patraukė nemažą ir Vakarų Europos studentų dėmesį: „Mūsų akademinis miestelis pasipildė daugiau kaip 1700 naujų studentų iš Lietuvos ir iš 20 užsienio valstybių! Dar virš 200 studentų iš 113-kos šalių atvyko pagal įvairias mainų programas 2024–2025 metų rudens semestru.“

Šventėje sveikinimo žodį tarė MRU Garbės daktaras profesorius V. Landsbergis: „Labai svarbu, kad tie, kurie pasiryžo gerinti valstybės pamatą – jos teisę, būtų įsitikinę ir savo misija: galvokime, ar būsime Lietuvos sėkme, ar Lietuva bus pati savęs sėkme. Turime padaryti kažką kitaip – geriau, negu buvo iki mūsų. Štai su tokiu tikėjimu tegul ateina jaunimas ir ima vairus į savo rankas.“

MRU Studentų atstovybės prezidentė Ieva Gustė Kavaliauskaitė sakė: „Svarbu nepamiršti, kad universitetas ir studijos yra ne tik paskaitos ir egzaminai. Tai laikas, kurį

Mokslo metų pradžios šventė

Universiteto bendruomenę sveikina profesorius V. Landsbergis

MRU šventinis tortas

išnaudojate, atirasdami naujus pomėgius, susirasdami naujų draugų. Įsitraukite į universiteto bendruomenę – būkite aktyvūs, išreikškite savo nuomonę ir nebijokite būti savimi. Geriau kaip tik būkime vieni kitiems atrama, kai to mums reikia labiausiai.“

Senato pirmininkas prof. dr. Romas Prakas ir prof. dr. I. Žalėnienė įteikė Senato nutari-

MRU bendruomenę kreipiasi rektorė, prof. dr. Inga Žalėnienė

MRU studentai universiteto kieme.
Luko Kodžio nuotr.

mu suteiktą garbės profesoriaus vardą dr. Ritai Bandzevičienei ir pedagoginius profesorių vardus dr. Pauliui Pakutinskiui ir dr. Rasai Pilkauskaitėi-Valickienei. Penkiolikai absolventų, kurie 2023–2024 mokslo metais įgijo daktaro laipsnį, buvo įteikti mokslo daktarų diplomai.

Renginio metu trims studentams už geriausius rašinius NATO tema buvo įteiktos piniginės Taikos premijos, kurias įsteigė MRU garbės svečias prof. h. c. dr. Karlas A. Lamersas. Du geriausiai besimokantys studentai buvo apdovanoti MRU alumno Tomo Okmano įsteigtomis premijomis.

Renginio svečiams gerą nuotaiką kūrė grupės „Žalvarinis“ koncertas. Po oficialios naujų mokslo metų atidarymo šventės dalies svečiai ir studentai buvo pakviesti vaišintis tradiciniu MRU tortu.

Mokslo metų pradžia buvo paminėta ir Kaune, kur veikia MRU Viešojo saugumo akademija. Sveikinimo kalboje fakulteto dekanė

■ Nukelta į 2 p.

MRU Sūduvos akademija

VU docentė Jekaterina Navickė: kaip atpažinti socialiai atsakingą rinkimų programą? (4 psl.)

ŠIAME NUMERYJE

Mokslo metų pradžia Mykolo Romerio universitete

● 1–2 p.

Vilniaus universitetas rengia susitikimą su absolventais

● 2 p.

Kaip atkurti valstybės vertę? Ko tikimės iš visuomenės?

● 3 p.

Lietuvos Respublikos Seimo pranešimai

● 3–4 p.

Ekspertų patarimai: kaip reguliuoti dirbtinį intelektą, įvertinti politinių partijų rinkimų programas

● 4–5 p.

Mokslo renginiai

● 5 p.

Tautos istorijos puslapiai: Vorsklos ir Oršos mūšių pamokos

● 6–7 p.

Lietuvos menininkų kūriniai vis geriau žinomi pasaulyje

● 7–10 p.

Skaudžios netektys

● 10–12 p.

MOKSLO METŲ PRADŽIOS ŠVENTĖ MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETE

■ Atkelta iš 1 p.

prof. dr. Snieguolė Matulienė, akcentuodama akademijos svarbą, rengiant saugumo specialistus, ir linkėdama sėkmės visiems studentams, pažymėjo: „Žvelkite į visus savo gebėjimus ir žinias, kaip į pagalbos kitiems žmonėms priemonę. Nes būtent per pagalbą kitam mes atrandame tikrąją savo stiprybę, pašaukimą ir prasmę.“

Šie mokslo metai MRU yra ypatingi: Universitetas minės 35 metų jubiliejų ir pasipildys nauju akademinės šeimos nariu – Marijampolės kolegija nuo spalio 1 d. oficialiai prisijungs prie MRU ir taps MRU Sūduvos akademija.

Pirmoji pažintis su universitetu ir įkvepiančios alumnų istorijos

Rugsėjo 3–4 d. Mykolo Romerio universitete (MRU) vyko pirmakursių įvadinės dienos „Atrask save MRU!“, kurių metu studentai turėjo galimybę susipažinti su universitetu, jo bendruomene bei alumnais. Viena iš programos akcentų buvo diskusija „Karjeros sėkmės formulė“, kurioje alumnai dalijosi savo profesine patirtimi ir išvalgomis apie karjeros kelią po studijų. Diskusijoje Vilniuje dalyvavo Jekaterina Govina, „Response Legal“ partnerė, Laura Skardžiūtė, Lietuvos kalėjimų tarnybos kriminalinės žvalgybos vyriausioji tyrėja, Eglė Zakaraitė-Kijevič, šeimos ir verslo psichologė, bei Valeryia Batsian, „Games Incubator“ įkūrėja.

Kaune, Viešojo saugumo akademijoje, diskusijoje dalyvavo Kauno apskrities vyriausiojo policijos komisariato tyrėja Guostė Vilkelytė, Kauno apygardos prokurorė Jurgita Baltrūnienė ir Lietuvos probacijos tarnybos Kauno skyriaus vyriausiasis specialistas Mantvydas Mažeika.

Alumnai dalijosi asmenine patirtimi studijų metu, pasakojo apie iššūkius ir galimybes, su kuriomis susidūrė, ir atvirai kalbėjo apie savo kelią į sėkmingą karjerą. Jie pabrėžė, kaip įgytos žinios ir įgūdžiai universitete padėjo jiems siekti profesinių tikslų, taip pat skatino pirmakursius aktyviai dalyvauti universiteto veikloje ir nuolat tobulėti.

Diskusiją Vilniuje moderavo MRU Studentų atstovybės viceprezidentas Kasparas Šyvokas, o Kaune – alumnų koordinatorius Vilius Alesius.

Įvadininių dienų metu pirmakursiai taip pat dalyvavo susitikimuose su fakultetų dekanėmis ir dėstytojais, universiteto administracija, susipažino su informacija apie studijas. Vyko sporto, meno, studentų organizacijų veiklų pristatymai.

MRU studentai įvertinti K. A. Lamerso Taikos premijomis

Mokslo metų atidarymo šventėje, vykusioje rugsėjo 2-ąją Mykolo Romerio universitete (MRU), paskelbti ir apdovanoti MRU studentai, tapę 2024 metų dr. Karlo A. Lamerso Taikos konkurso laimėtojai. Sveikinimo žodį tarė ir premijų diplomus kartu su MRU rektore prof. dr. Inga Žalėniene nugalėtojams įteikė iškilnėse dalyvavęs pats prof. h. c. dr. Karlas A. Lamersas.

K. A. Lamersas yra įtakingas Vokietijos politikas, buvęs daugiametis Bundestago ir jo Gynybos komiteto narys, buvęs NATO Parlamentinės Asamblėjos prezidentas. Jis palaiko pastovius ryšius su svarbiausiais Lietuvos politikais, užsiimančiais saugumo ir gynybos politikos klausimais. Sveikindamas MRU bendruomenę, jis pažymėjo aukštą MRU studijų ir mokslinių tyrimų kokybę, nuosekliai augančius tarptautiškumo rodiklius, nesavanaudiškas pastangas priimti studentus iš Ukrainos ir jiems padėti. Profesorius pasidalijo mintimis apie saugumo padėtį regione ir pasaulyje, kuriai didžiausią įtaką daro Rusijos agresija prieš Ukrainą. Kalbėdamas Ukrainos klausimu, K. A. Lamersas teigė: „Europa nebus laisva be laisvos Ukrainos. Mūsų jėga yra Europos Sąjungos ir NATO vienybė, ir tai yra vienintelė kalba, kurią supranta Putinas.“

K. A. Lamersas 2018 metais įsteigė savo vardo Taikos fondą, kuris finansuoja studentų rašto darbų saugumo politikos temomis konkursus įvairiose Europos Sąjungos šalyse. Lietuvoje šis konkursas šešti metai iš eilės vyksta MRU. Šiemet konkurso tema buvo: „Ar NATO valstybės tebeturi pakankamai valios ir strategiją padėti Ukrainai sustabdyti Rusiją ir kokios yra Ukrainos narystės NATO perspektyvos?“

Pirmąją premiją – 1000 eurų – laimėjo Volodymir Tsybko, Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto Komunikacijos instituto magistrantūros programos „Viešųjų ryšių vadyba“ absolventas. Antrąją vietą užėmė ir

MRU alumnai dalyvauja diskusijoje.

MRU studentai auditorijoje - įvadinėje dienoje.

K. A. Lamersas su konkurso laimėtojais ir MRU rektore. Luko Kodžio nuotraukos

600 eurų laimėjo to paties fakulteto ir instituto bakalauro programos „Komunikacija ir skaitmeninė rinkodara“ studentas Nedas Latvėnas. Trečioji premija – 400 eurų – atiteko Hayrūnnisai Čelik, kuri yra Teisės mokyklos bakalauro studijų programos „Teisė ir globalus saugumas“ studentė. Teisės mokyklos magistrantūros programos „Europos ir tarptautinė verslo teisė“ studentė Maryna Vandzhurak laimėjo ketvirtą vietą ir garbės paminėjimą.

„Gravitas Schola“ pasitiko naujus mokslo metus

Rugsėjo 2 d. mokykla „Gravitas Schola“ pasitiko naujus mokslo metus Mykolo Romerio universitete (MRU). Ši mokykla Vilniuje buvo įkurta prieš dvejus metus nuo karo Ukrainoje pabėgusiems vaikams. Vienas mokyklos filialų yra įsikūręs ir MRU patalpose. Moksleivius pasveikino mokyklos direktorė Agnė Klimčiauskaitė-Janavičienė ir Lietuvos Respublikos Seimo narė Dalia

„Gravitas Schola“ bendruomenė. MRU nuotr.

Asanavičiūtė. Rektorė, kreipdamasi į „Gravitas Schola“ bendruomenę, išsakė viltį, kad mokiniai išsaugos kuo geriausias prisiminimus apie mokyklą ir Vilniuje prasmingai praleistą laiką.

Šioje mokykloje mokosi 450 mokinių, 176 iš jų – universiteto patalpose. „Gravitas Schola“ absolventė Maša Šapalova nuo šio rugsėjo pasirinko Prekės ženklą ir reklamos vadybos studijas MRU.

BUVUSIŲ STUDENTŲ ŠVENTĖ VILNIAUS UNIVERSITETE

Vilniaus universitetas (VU) kviečia visus buvusius studentus rugsėjo 28 d. sugrįžti į savo Alma Mater ir dalyvauti ypatingame Alumnų festivalyje VU centrinių rūmų kiemeliuose. Renginyje bus galimybė atnaujinti ryšius ir dalyvauti diskusijose su iškilniais VU profesoriais, ekspertais ir įvairių sričių lyderiais. Festivalio metu universiteto bendruomenės nariai bus kviečiami dalyvauti atidaromoje diskusijoje „Ar valstybė stovi ant universiteto pamatų?“ kartu su VU rektoriumi prof. Rimvydu Petrausku, LRT generaline direktore Monika Garbačiauskaite-Budriene, visuomenininku, laidų vedėju Andriumi Tapinu ir leidyklos „Tyto alba“ savininke bei direktore, Lietuvos leidėjų asociacijos prezidente Lolita Varanavičienė. Diskusiją moderuos žurnalistas,

Vilniaus universitetas. VU nuotr.

visuomenininkas, VU alumnas Edmundas Jakilaitis.

„Alumnai – mūsų amžinieji studentai. Alumnų dėka išplečiame universiteto bendruomenę. Mums labai svarbu išsaugoti prasmingą santykį su absolventais ir suteikti

jiems nuolatinio grįžimo galimybę. Universitetinės studijos nėra baigtinis procesas. Kviečiame grįžti į universitetą toliau studijuoti ir tobulėti, lankytis renginiuose ir erdvėse, ateiti su idėjomis ir iniciatyvomis“, – teigia VU rektorius prof. R. Petrauskas.

Kiek kitokiose diskusijose ir pokalbiuose su VU alumnais savo išvalgomis dalinsis Lietuvos krepšinio treneris, krepšininkas, VU Matematikos ir informatikos fakulteto alumnas Jonas Kazlauskas, neuromokslininkė prof. Urtė Neniškytė, komikas Benas Lastauskas ir kiti. Renginio metu bus galima leistis į ekskursijas po Alma Mater architektūrinį ansamblį ar pasigrožėti Vilniaus senamiesčio panorama iš Šv. Jonų bažnyčios varpinės. Vaikų erdvėje mažieji galės susipažinti su VU istorija ir dalyvauti švietėjiškoje

ir pramoginėse veiklose. Tai erdvė, kurioje tėvai gali parodyti savo vaikams, kaip svarbu siekti žinių, ir įkvėpti juos ateities akademiniam keliui.

Alumnai taip pat kviečiami dalyvauti fakultetų organizuojamose diskusijose ir paskaitose. Padaliniuose vykstančiuose renginiuose bus proga ne tik pasidalinti savo sukauptomis žiniomis, bet ir diskutuoti su buvusiais dėstytojais bei kolegomis, atnaujinant ryšius su akademinė bendruomene. Vakarą vainikuos grupės „Antikvariniai Kašpirovskio dantys“ pasirodymas, o kompaniją palaikys VU Kultūros centro ansambliai – tautinių šokių kolektyvas „Jievaras“ ir pučiamųjų orkestras „Oktava“.

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

■ Atkelta iš 3 p.

pradėtu dar 2022 m. pasirašius tarpusavio supratimo memorandumą, kuriuo siekiama skatinti ekologinį ūkininkavimą bei tvarias maisto sistemas, ir išreikškė viltį, kad šis bendradarbiavimas taps ilgalaikė partneryste, kuri stiprins technologinio progreso iniciatyvas žemės ūkio srityje.

Seimo lankytojų centro 5-asis gimtadienis. Rugsėjo 10-ąją Seimo lankytojų centras šventė savo penktąjį gimtadienį. Pasitikdamas šią savo veiklos sukaktį, Seimo

lankytojų centras pristatė galimybę įsigyti suvenyrų su Seimo simbolika. „Nuo šio rudens Seimą, valstybę reprezentuojančius ir kitus parlamento, valstybės atributika pažymėtus gaminius galės įsigyti ne tik Seimo nariai, bet ir parlamento svečiai, ekskursijų dalyviai. Tikiu, kad šis pokytis prisidės prie Seimo atvirumo, parlamento vizualinio identiteto kūrimo tęstinumo ir didesnio atpažinamumo“, – sakė laikinai Seimo kanclerio pareigas einanti Dokumentų departamento direktorė Vaida Servetkienė. Pasak jos, galimybės

įsigyti suvenyrų su parlamento simbolika sudarytos daugelyje Europos parlamentų ir piliečių vertinamos palankiai.

2019 m. rugsėjo 10 d. duris atvėręs Seimo lankytojų centras kviečia iš arčiau pamatyti Seimo rūmus ir susipažinti su Seimo veikla. Lankytojų centras – tai edukacinė erdvė, draugiška šeimoms, vaikams, pavieniams lankytojams, bendruomenėms, mokiniais ir užsienio svečiams. Centras siūlo: nemokamas ekskursijas į Seimą ir galimybę gyvai stebėti Seimo posėdžius, istorinių Seimo

salių lankymą, galimybę ekskursijų metu susitikti su Seimo nariais, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarais, parlamento gynėjais, taip pat edukacinius užsiėmimus, kurių metu dalyviai gali susipažinti su Seimo darbo tvarka, diskutuoti, dalyvauti vaidmenų žaidimuose, imituojančiuose Seimo posėdį ar Seimo komitetų darbą. Centre taip pat galima apžiūrėti čia rengiamas parodas, dalyvauti atviruose renginiuose. ■

EKSPERTŲ PATARIMAI

Apie dirbtinio intelekto reguliavimą

Pokalbis su tarptautinės teisės ekspertu prof. Simonu Chestermanu

Nuo kokių aplinkybių priklausys DI reguliavimas? Kokie galimi sprendimai, siekiant surasti pusiausvyrą tarp piliečių saugumo ir inovacijų plėtros? Į šiuos ir kitus klausimus po Vilniuje vykusios konferencijos „Technologiniai pokyčiai ir tarptautinė teisė“ atsakė tarptautinės teisės ekspertas, Singapūro nacionalinio universiteto prorektorius profesorius Simonas Chestermanas. Konferenciją „Technologiniai pokyčiai ir tarptautinė teisė“ organizavo Europos tarptautinės teisės asociacija (angl. *European Society of International Law – ESIL*) ir Vilniaus universitetas. ESIL konferencijos kasmet vyksta vis kitame Europos mieste. Lietuvoje šis renginys vyko pirmą kartą.

– **Kokias grėsmes žmonijai gali kelti dirbtinis intelektas? Kas turėtų imtis priemonių, padėsiančių išvengti šių grėsmių?**

– Dalis žmonių nerimauja dėl egzistencinių grėsmių, pavyzdžiui, kad dirbtinis intelektas (DI) gali sukilti ir mus visus išžudyti. Manau, kad ši iš mokslinės fantastikos kilusi grėsmė peraugo į dalies žmonių rūpestį. Tačiau nematome jokių įrodymų, kad šiandien egzistuojantis DI eiti tokia linkme. Jeigu kultūrinių sukurto nekontroliuojamo DI, reikėtų nuo to susilaikyti. Vis dėlto yra daug trumpalaikių problemų, kurias turėtume spręsti jau dabar, pavyzdžiui, diskriminacija ir šališkumas. Priimdami sprendimus, DI remiasi duomenų rinkiniais, kuriuose yra žmogui būdingo šališkumo. Todėl organizacijos ir vyriausybės, teikdamos rekomendacijas, turėtų labai apdairiai naudoti algoritmus, jeigu nėra pasirengusios už tas rekomendacijas atsakyti. Kai algoritmai priklauso privačioms bendrovėms, negalime žinoti, kas į juos įtraukiama ir kokia informacija iš jų išeina. Todėl turime atsargiai pasitikėti sistemomis, kurių nesuprantame.

Visa tai susiję su didesne grėsme – dažniau naudojantis DI, gali pasikeisti mūsų mąstymas. Turbūt visi žinome, kokius pokyčius socialiniai tinklai sukėlė jaunajai kartai, todėl DI taip pat gali pakeisti mūsų mąstymą ir požiūrį į pasaulį. Jei pasikliautume DI labai elementariai informacijai gauti, gera analogija būtų išmanieji telefonai, dėl kurių mums nebereikia įsiminti daugybės telefono

Profesorius Simonas Chestermanas

numerį, o tai – labai patogiu. Bet jei vietoje telefono numerį pradėtume pasikliauti technologijomis, formuodami savo nuomonę, turėtume labai didelę problemą, nes nebe mes patys formuotume savo nuomonę, o kažkas kitas jai darytų įtaką.

Taigi ką turėtume daryti? Pirma, turėtume išmokyti geriau suprasti DI algoritmus. Reikia atsargiau naudoti sistemas, su kuriomis nesame susipažinę ir nežinome, kokie būtų naudojimosi jomis padariniai. Turėtume aiškiau apibrėžti atsakomybę už DI padarytas klaidas. Pavyzdžiui, jei automobilis be vairuotojo padaro avariją arba algoritmas priima rasistinį sprendimą, už tai turėtų atsakyti koks nors asmuo arba įmonė.

– **Pranešime minėjote, kad, bijodamos šių grėsmių, valstybės gali imtis per griežto technologijų vystymo reguliavimo. Ar įmanoma pasiekti subalansuotą reguliavimo lygį, kad žmonės būtų apsaugoti nuo pavojų, o technologijos vis dar galėtų tobulėti?**

– Taip, bet tai yra sudėtinga. Reguliavimas priklauso nuo to, kokią riziką šalis gali prisiimti. Pavyzdžiui, Europos Sąjunga reguliuoja daug daugiau nei kitos šalys, nes išvengia riziką, kurios nenori prisiimti. Tuo tarpu Singapūras girdi Europos požiūrį ir sako, kad tai suvaržytų inovacijas ir tada jos vyktų kitur. Europiečiai atsako maždaug taip: „Kai kuriose srityse, pavyzdžiui, biometrinių žmonių stebėjimo, mes nenorime naujovių. Nenorime, kad veido atpažinimo technologijos būtų visur.“ Taigi apibendrinant galima pasakyti, kad viskas priklauso nuo to, kokią riziką mato kiekviena šalis ir iš dalies nuo jos dydžio. Tokia didelė šalis ar šalių grupė,

kaip Europos Sąjunga, vis tiek yra svarbi rinka, net jei ji griežtai reguliuojama. Todėl jei tai reiškia, kad „Meta“ ir „Google“ turi verstis per galvą, kad galėtų veikti Europos Sąjungoje, jos vis tiek tai darys. Jeigu panašiai pasielgtų mažą šalis, minėtos įmonės galėtų nuspręsti, kad ten apskritai neverta užsiimti verslu.

Yra ir kitokių dilemų nei per menkas ar per griežtas reguliavimas. Pavyzdžiui, ar žiūrėti į DI apibendrintai, kaip Europos Sąjunga, kuri traktuoja visą DI kaip vieną sritį? Ar kaip Singapūras ir kitos šalys, kurios į tai žiūri kaip į daug skirtingų sričių? Nustatyti konkrečias problemas, kurias norima spręsti, o ne reguliuoti technologijas kaip visumą? Aš manau, kad dauguma šalių pasirinko pastarąjį variantą.

– **Ar galite paminėti pavyzdžių, kai valstybėms pavyksta subalansuoti DI reguliavimą?**

– Tai priklauso nuo to, kokių tikslų siekiame. Manau, kad Europos Sąjunga yra svarbus valstybių grupės pavyzdys. Ji teikia pirmenybę teisėms, o ne nekontroliuojamai technologijų pažangai. Todėl tikrai įdomu stebėti, kur tai nuves. Singapūras ėmėsi labai praktiško požiūrio – jo tikslas buvo sukurti tam tikras priemones, pavyzdžiui, „AI verify“, kurios stiprina įmonių savireguliaciją. Daugelis bendrovių teigia, kad turi konkrečias su DI susijusias gaires ir standartus, todėl Singapūras sako: „Gerai, štai priemonė, su kuria galite įvertinti, ar pakankamai gerai laikotės savo standartų.“ Be to, kai kurios vyriausybės kuria tam tikrą virtualią aplinką, pavyzdžiui, finansų sektoriuje, kurioje galima paleisti savo produktų programas, patiriant minimalią riziką. Yra ir kietasis reguliavimas, taikomas konkrečiuose sektoriuose, pavyzdžiui, medicinos, finansų ar transporto. Todėl manau, kad Singapūras daro įdomius dalykus.

Kitas gana įdomus atvejis yra Kinija. Ji į DI žiūri per nacionalinio saugumo prizmę ir vykdo įdomią socialinę politiką, kuri gali sudominti paauglių tėvus. Tai – laiko, kurį vaikai žaidžia vaizdo žaidimus, automatinis ribojimas ir reikalavimas, kad dideli DI kalbos modeliai niekada nemeluotų. Taigi nemanau, kad kuri nors šalis yra atradusi tobulą DI politiką, bet tai natūralu anksty-

voju technologijų evoliucijos etapu – visame pasaulyje vyksta įvairūs eksperimentai. Manau, kad vienas dalykas, kurį greitai visi suvoksime, – nieko nedaryti nėra išeitis.

– **Ar matote kokių nors iššūkių dabartiniame pasaulyje, kuriuos DI galėtų padėti įveikti?**

– Taip, DI labai gerai optimizuoja išteklius ar darbo eigą, bando rasti efektyviausius būdus, kaip apdoroti didžiulius duomenų kiekius. Yra dalykų, kuriuos DI gali atlikti, o žmonės – ne, pavyzdžiui, vaistų atradimas: antibiotikai iš tikrųjų pradėti plačiai vartoti tik apie 1940-uosius, mes juos atradome natūraliai. Dabar, pasitelkus DI, galima ne tik pasikliauti tuo, kad dirvožemis natūraliai sukurs naujus antibiotikus, bet tai daryti ir virtualiai. Turime galimybę eksperimentuoti su visais įmanomais molekulių deriniais, todėl tokiose srityse, kaip ši, DI turi didžiulį potencialą. Be to, klimato ir orų modeliavimas yra neįtikėtina sudėtingas procesas, kuriame DI gali atlikti svarbų vaidmenį. Didžiuliai duomenų kiekiai – tai sritis, kurioje jis tikrai galėtų būti labai svarbus.

– **Kalbant apie tarptautinę teisę, ar manote, kad galbūt ateityje atsirastų tarptautinė organizacija, panaši į Jungtines Tautas, kuri padės kurti DI įstatymus ir taisykles visoms šalims?**

– Manau, kad tai būtų labai sudėtinga, nes dabar visa galia yra bendrovių rankose. Bendrovės uždirba pinigus ir nebūtinai nori būti reguliuojamos. Tuo tarpu valstybės taip pat turi galios, tačiau jos atsargiai vertina savo perteklinio ar nepakankamo reguliavimo riziką. Tarptautiniu lygmeniu įtakos beveik nėra, išskyrus galią, kurią valstybės noriai suteikia tarptautinėms organizacijoms. Galima įsivaizduoti scenarijų, pagal kurį visos valstybės sutinka suteikti galią tarptautinei organizacijai, bet kodėl jos turėtų tai daryti? Pavyzdžiui, jei pažvelgtumėte į dabartinę įtampą tarp JAV ir Kinijos, kodėl JAV norėtų būti valdoma taip pat, kaip Kinija ir atvirkščiai? Tai įmanoma, bet mažai tikėtina. Tokie scenarijai įmanomi tik esant dviem aplinkybėms: jei kas nors yra labai neprieštaringa ir savaime suvokiama, pavyzdžiui, pašto siuntų standartai, arba labai pavojinga, pavyzdžiui, branduolinės bombos. ■

Kaip atpažinti socialiai atsakingą rinkimų programą?

Doc. dr. Jekaterina Navickė

Svarbių Lietuvai darbų yra daug. Tarp visų prioritetų – socialinė mūsų šalies politika – švietimas, socialinė ir svei-

katos apsauga, šeimos, migracija, būstas, užimtumas ir kt., yra nacionalinio saugumo lygmens klausimai. Artėjant 2024 m. Seimo rinkimams, Vilniaus universitetas (VU) tęsia ciklą „VU ekspertai padeda suprasti“, kuria-

me mokslininkai analizuoja, komentuoja ir apžvelgia visuomenei aktualias temas, rinkimų svarbą ir jų poveikį įvairioms sritims.

Nors rinkimų programos ne visada ir dažnai ne visiškai įgyvendinamos, jose yra

užkuoduota kiekvienos partijos kryptis, savotiškas jos veikimo DNR. Taigi kiek „socialinės“ yra rinkimų programos ir kaip atskirti stiprią potencialiai įgyvendinamą programą

■ Nukelta į 5 p.

Kaip atpažinti socialiai atsakingą rinkimų programą?

■ Atkelta iš 4 p.

nuo populizmo? Į šiuos klausimus atsako Vilniaus universiteto Socialinės politikos katedros docentė Jekaterina Navickė.

– Kaip atskirti grūdus nuo pelų?

– Atskirti, ar partijos rinkimų programa yra orientuota į žmogų, nėra sunku, sako VU docentė. Pirmiausia, jei programoje nėra nieko paminėta apie tai, kaip siūloma spręsti ilgalaikes ir opias mūsų visuomenės problemas, pavyzdžiui, vieną aukščiausių Europos Sąjungoje skurdo ir nelygybės lygį, mokinių atotrūkius švietimo sistemoje, eiles poliklinikoje, būsto prieinamumo klausimus ir pan., reikėtų suklusti. Jei teigiama, kad egzistuoja „nematoma (rinkos) ranka“, kuri visas problemas išspręstų savaime, bėkite kuo toliau. Kaip pasakė Nobelio premijos laureatas ekonomistas Josephas E. Stiglitzas, „ilgalaikėje perspektyvoje rinkos gali veikti, bet tuomet jau visi būsimie mirę“. Tai yra ypač akivaizdu kalbant apie pasaulinę ekologinę krizę.

Bet citata, kaip ir nemažai šio autoriaus knygų, yra apie ekonomiką. Bent kiek giliau besidomintiems šia sritimi yra puikiai žinoma, kad rinkos turi daug ydų, kurios neišsprendžia savaime, o nesprenžiamos tik gilėja. Reguliavimas ir pusiausvyra tarp pelno siekimo bei socialinių ekonomikos

tikslų yra laisvosios rinkos pamatas. Panašiai kaip kelio taisyklės ir šviesoforai leidžia mums laisvai ir saugiai važiuoti mūsų šalies keliais. Reikėtų įvertinti ir tai, ar ir kiek numatyti socialiniai tikslai yra „padengti“ išteklių. Kalbant paprastai, jei programoje yra numatyta investuoti į švietimą, sveikatą, socialinę apsaugą, padidinti įvairias socialines garantijas, bet niekaip nereformuoti šalies mokestinės sistemos arba net mokesčius mažinti, reikėtų klausti, iš kur bus paimti pinigai? Tai yra arba gryno populizmo, arba socioekonominės šizofrenijos pavyzdys.

Šiuo metu biudžeto įplaukos iš mokesčių ir socialinio draudimo įmokų Lietuvoje yra apie 9 proc. BVP mažesnės už Europos Sąjungos vidurkį. Tai iš esmės neatitinka mūsų visuomenės poreikių, ir ne vien tik socialinėje srityje. Tai ir atsakymas, kodėl daugiau nei trečdalis Lietuvos pensininkų skursta, mažos mūsų mokytojų, gydytojų, socialinių darbuotojų ir kitų svarbiausių viešojo sektoriaus funkcijas atliekančių darbuotojų algos. Mūsų mokestinė sistema, apie milijardą siekiančios įvairios mokestinės lengvatos ir skylės, leidžiančios „optimizuoti“ mokesčius, yra pirmos eilės socialinės politikos reikalas.

Žinoma, galima daug kur efektyvinti esamą sistemą iš turimų išteklių. Bet statistika

ir paprastoji buhalterija yra negailestinga – pažadėta, bet nepakankamai finansuojama gerovės valstybė buksuoja, nesprenžiamos socialinės problemos išsienėja, o jų sprendimas ilgainiui tik dar labiau brangsta.

– Ar kairiosios partijos visada yra labiau socialiai orientuotos?

– Klasikinis partijų skirstymas į politinę kairę ir dešinę yra patogus rinkėjui. Iš principo, taip – kairiosios partijos yra labiau orientuotos į įvairių išteklių, ne vien pensijų ir išmokų, bet ir algų, švietimo, sveikatos, užimtumo, būsto ir t. t. tolygesnį pirminį pasiskirstymą rinkoje ir jų persiskirstymą. Praktiškai būna įvairiai. Tyrimai Lietuvoje rodo, kad ekonominiu požiūriu Lietuvoje esama smarkiai į dešinę pasislinkusio partijų spektro. Žvelgiant į skirtingų politinių jėgų valdymo laikotarpius, ekonominis liberalizmas yra pastarųjų dešimtmečių tendencija Lietuvoje, pasigendama „tikrosios“ kairės. Galbūt taip yra pataikaujama rinkėjui: lietuviai yra tarp tų Europos Sąjungos šalių piliečių, kurie mato didelį socialinių problemų mastą savo šalyje, bet nenori finansuoti jų sprendimo, mokėti mokesčių. Progresiniai mokesčiai, jų principai ir nauda dažnam yra neįkandamas matematinis rebusas. Taigi, kalbant apie socioekonominę mūsų šalies kryptį, dažnai

renkamės iš dešinių ir ultradešinių idėjų.

Vis dėlto pasaulis „nėra juodas ir baltas“, lygiai kaip politinis spektras nėra griežtai suskirstytas į kairę ir dešinę. Šios dichotomijos gali supriešinti visuomenę, o socialinėms ir visoms kitoms problemoms spręsti mūsų demokratinėje sistemoje dažnu atveju yra reikalingas platus sutarimas, veikimas koalicijoje. Pati esu kairiųjų pažiūrų, kalbant apie socioekonominius sprendimus ir socialinę politiką. Vis dėlto prieš rinkimus ir po jų kalbuosi dėl programų ar įgyvendinamų sprendimų su labai įvairių partijų, valdančiųjų ir opozicijos atstovais. Visų jų klausimai iš esmės yra tokie patys: kaip padaryti, kad Lietuvos žmonėms būtų geriau. Kaip spręsti akis badančias socialines problemas? Esu tikra, kad šiais klausimais yra būtina diskutuoti ir galima sutarti, net jei dėl to teks nutrinti kairės ir dešinės ribas, atrasti bendrą kalbą, sukurti naujas plačiam politiniam spektrui patrauklias sąvokas, tokias kaip „socialinės investicijos“ ir „socialinės inovacijos“. Dar svarbiau, kad už tų sąvokų būtų ir konkretus socialiai orientuotas politinių programų ir politinės darbotvarkės turinys, konkretūs darbai. Tokį turinį, o ne vien šūkius linkiu atrasti šių metų rinkimuose, partijų programose, rinktis socialiai atsakingai. ■

MOKSLO RENGINIAI

Tarptautinė konferencija „ICEP 2025“: kvietimas pristatyti savo darbus aplinkos psichologijos srityje

Mykolas Romeris universitetas

2025 m. birželio 15–18 d. Vilniuje vyks kas dvejus metus organizuojama tarptautinė aplinkos psichologijos konferencija „ICEP 2025“. Renginį organizuojanti Mykolas Romeris universiteto (MRU) Aplinkos psichologijos tyrimų centro komanda, bendradarbiaudama su MRU Psichologijos institutu, kviečia įvairių sričių mokslininkus įsitraukti į diskusijas klimato kaitos temomis ir pristatyti savo tyrimus konferencijoje.

„ICEP 2025“ tęs turtingą ankstesnių

aplinkos psichologijos konferencijų tradiciją, kurią puoselėjo Orhuse, Sirakūzuose, Plimute, A Korunoje, Groningene, Magdeburge ir Ciuriche vykę renginiai, globojami Tarptautinės taikomosios psichologijos asociacijos (angl. *International Association for Applied Psychology, IAAP*) Aplinkos psichologijos skyriaus. Šių metų konferencija bus skirta dalintis naujausiais aplinkos psichologijos mokslo rezultatais ir teoriniais pasiekimais. Konferencija taps svarbiu renginiu tiek patyrusiems mokslininkams, tiek pradedantiems tyrėjams ir aplinkos psichologijos specialistams. ICEP kviečia įvairių sričių mokslininkus diskutuoti apie žmonių ir

aplinkos santykius – tiek klasikinės aplinkos psichologijos temomis, tiek su naujausiais pasauliniais iššūkiais, pavyzdžiui, klimato krize, susijusiais klausimais.

Konferencijos tikslas – skatinti psichologijos mokslo ir kitų sričių, pavyzdžiui, ekonomikos, rinkodaros, architektūros, geografijos ir gamtos mokslų, bendradarbiavimą. Renginio metu bus plėtojami profesiniai tinklai ir keitimasis žiniomis tarp aplinkos psichologijos ir susijusių sričių atstovų, skatinant bendrai spręsti dabartinius pasaulio iššūkius ir inicijuojant reikalingus pokyčius. Jau dabar aišku, kad „ICEP 2025“ metu pranešimus aplinkos psichologijos

temomis skaitys prof. dr. hab. Maria Lewicka (Lenkija), prof. Matthew Hornsey (Australija), dr. Anke Blöbaum (Vokietija), prof. dr. Audronė Telešienė (Lietuva).

Norintys ne tik dalyvauti konferencijoje, bet ir pristatyti savo darbus aplinkos psichologijos srityje kviečiami teikti savo darbų santraukas (angl. abstract). Santraukų pateikimas prasidės 2024 m. spalio 15 d. Kviečiame tyrėjus aktyviai įsitraukti į diskusijas klimato kaitos temomis ir pristatyti savo tyrimus konferencijoje. Daugiau informacijos apie tezių pateikimą rasite konferencijos svetainėje. ■

KVIEČIAME PASISAKYTI

Profesorai... su taure

Prof. Vincas Būda

Jei perskaitę pavadinimą pagalvojote, kad rašome apie profesorius prie vyno ar kito gėrimo taurės, klystate. Ši žinia – apie

sporte iškovojamą taurę ir mokslininkų poreikį sportuoti. Daugybę laiko praleidžiant laboratorijose, prie kompiuterių ekranų, skaitant ir rašant, labai pravartu, netgi tiesiog būtina pajudėti. Tą ne vienas mokslininkas yra pajutęs, ypač vyresniame amžiuje. Kraujotakai ir profesine prasme ypač svarbiai smegenų veiklai aktyvinti puikiausia priemonė – sportas.

Sporto rūšių – daugybė, norintiems sportuoti – labai platus pasirinkimas. Viena jų – lauko tenisas, pasižymintis daugybe privalumų, kuris tinka ir vaikams, ir suaugusiems. Pastariesiems tinka, net sulaukus solidaus amžiaus. Būtent tą demonstruoja te-

niso turnyras „Profesorių taurė“, kurio dalyviai – Lietuvos universitetų ir mokslo centrų mokslininkai profesoriai, turnyre pasiskirstę į dvi amžiaus grupes: „juniorų“ – iki 60 metų amžiaus ir „senjorų“ – virš 60-ies. Abiejose grupėse yra vyrų ir moterų pogrupiai.

Šiais metais vyko jau 30-asis profesorių taurės turnyras. Šio turnyro sumanytojas – puikiai teniso raketę valdęs ir mokslo visuomenei žinomas kaip buvęs Vytauto Didžiojo universiteto rektorius (šias pareigas ėjo dešimtmetį, dvi kadencijas), Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys prof. Vytautas Kaminskas (1946–2022). Teniso turnyras – jo kūrinys, gyvuoja, deja, jau be savo kūrėjo.

Nuo pat pradžių turnyre rungtyniavo tik vyrai, tačiau jau šeštą kartą į turnyrą įsitraukė ir moterys.

■ Nukelta | 6 p.

KNYGOS SUTIKTUVĖS

Rugsėjo 19 d. 17.30 val. rengiamos dr. Arvydo Juozaičio knygos „KUDIRKA – BUVAU ATĖJĖS“ sutiktuvės Kaune, V. Kudirkos bibliotekoje (Laisvės al. 57). *Kauno miesto savivaldybės Kultūros vadybos skyriaus vedėja Monika Balsevičienė* ■

TAUTOS ISTORIJOS PUSLAPIAI

Kreipimasis dėl paramos įamžinti Vorsklos mūšį

Lietuvos mokslininkų sąjungos institutas, bendradarbiaudamas su Lietuvoje dirbančiais Ukrainos mokslininkais, siekia įamžinti atminimą apie Vorsklos mūšį, vykusį 1399 m. rugpjūčio 12 d. Šis socialinis kultūrinis projektas yra ypač aktualus šandien, kai primename istorines lietuvių ir ukrainiečių tautų bendradarbiavimo šaknis. Nors tą mūšį jungtinės krikščioniškai civilizacijai atstovaujantys Vytauto Didžiojo vadovaujamos lietuvių, vokiečių, lenkų, rusėnų ir moldavų pajėgos skaudžiai pralaimėjo, jo ne tik negalime užmiršti, bet ir privalome naujai permąstyti bendrą civilizacijų istorinės raidos kontekstą.

Istoriniai šaltiniai patvirtina, kad tuo metu turėtas karinis technologinis pranašumas prieš Aukso ordos tris kartus kiekybiškai didesnes pajėgas nebuvo pakankamas, o mūšis nusinešė labai daug gyvybių. Istorinė atmintis ir pagarba žuvusiems turi neįkainojamą vertę šio regiono tautų savimonei ir tolesnei raidos perspektyvai.

Vorsklos mūšis vyko Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pakrastyje, dabartinės

Ukrainos teritorijoje, šalia Vorsklos upės ir savo esme yra vienas ryškiausių istorinių krikščioniškosios ir totorių klajoklių kultūrų susidūrimų, pasireiškusių kariniu konfliktu. Klausimas dėl tikslios mūšio vietos nėra išspręstas, nes taip ir nepavyksta rasti karių palaikų ar kitų laidojimo ženklų. Tenka remtis švedų istoriko Karolio XII metraštininko Gustavo Adlerfeldo įrašais apie tai, kad Poltavos 1709 m. mūšis vyko tame pačiame lauke, kaip ir Vytauto Didžiojo Vorsklos mūšis.

Praėjus 625 metams, Poltavos miesto taryba, mokslų daktarės Ganna Nevoit iniciatyva ir miesto bendruomenei palaikant, priėmė sprendimą įamžinti Vorsklos mūšio atminimą. Taryba taip pat patvirtino paminklo projektą ir jo įrengimo vietą Poltavos mūšio lauko teritorijoje, kur, kaip manoma, vyko šis mūšis. Kadangi numatyta vieta yra saugomoje Poltavos mūšio teritorijoje, prižiūrime Poltavos mūšio muziejaus, yra gautas muziejaus sutikimas perimti pastatytą paminklą į savo balansą, saugoti jį ir prižiūrėti.

Atmintis apie pralaimėtus mūšius ir žu-

Paminklo projekto vaizdas

vusių juose yra ne mažiau svarbi nei skambios pergalės. Nepriklausomai nuo rezultato, mūšiai leidžia pažvelgti į to laikmečio politinę ir karybos istoriją, o istorinės atminties požiūriu atrasti ir išryškinti šių idėjų tęstinumą. Turime puikią galimybę įamžinti lietuvių ir ukrainiečių tautų bendradarbiavimo istoriją, kuri neišvengiamai ir toliau bus svarbi tolimesniam šių tautų likimui.

Todėl prašome visus galinčius prisidėti prie reikalingų lėšų paminklo įrengimui surinkimo. Viešoji įstaiga Mokslininkų sąjungos institutas (MSI) imasi atsakomybės lešas rinkti Lietuvoje ir bendradarbiaus su Lietuvos mokslininkų sąjungos ukrainiečių mokslininkų skyriumi bei daktare Ganna Nevoit, šį paminklą įrengiant numatytoje vietoje bei perduodant jį Poltavos mūšio muziejui.

Dėl savo ketinimų prisidėti prie šio projekto įgyvendinimo, jei norėtumėte gauti daugiau informacijos apie projektą iš pirmųjų lūpų, prašome kreiptis į MSI direktorių habil. dr. Vygintą Gontį (el. p. vygintas@gontis.eu, tel. +370 698 12384) arba į dr. Ganna Nevoit (el. p. anevoiyt@gmail.com). ■

Oršos mūšis: LDK karvedžio pergalė prieš 510 metų – aktuali dabartiniame Ukrainos kovos kontekste

Pokalbis su istorike doc. G. Kirkiene, minint Oršos mūšio 510-ąsias metines

Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto istorikė doc. Genutė Kirkiene papasakojo apie didžiulę pergalę ir istorinį didvyrį Konstantiną Ostrogiškį, kuris buvo ne tik talentingas karvedys, bet ir iškilus politinis veikėjas. Jo kilmė ir religinė priklausomybė ne tik atspindi to laikotarpio įvairialypę Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę (LDK), bet ir pabrėžia jo unikalumą bei įtaką kovojant už laisvę ir valstybės nepriklausomybę.

– Ką galėtumėte pasakyti apie Konstantiną Ostrogiškį, apie jo kilmę ir asmenybę?

– Konstantinas Ostrogiškis buvo kilęs iš Ukrainos Voluinės žemių, iš Ostrogo kunigaikštėjų: genealogiškai pagal tėvo liniją – iš Senosios Kyjivo Rusios dinastinių kunigaikštėjų palikuonių – iš Riurikaičių, o pagal motinos liniją – iš dinastinės kilmės Gediminaičių. Konstantino motina buvo Bielsko kunigaikštystė, Kyjivą valdžiusio Vladimiro Algirdaičio sūnaus Ivano Bielskio dukra. Tai gi garsusis karvedys turėjo ir lietuviškos dinastijos kraujo. Konstantino Ostrogiškio motina ir LDK didysis kunigaikštis Kazimieras Jogailaitis buvo pusbroliai. Jis pasižymėjo strateginiu mąstymu ir stipria charizma, turėjo karvedžio talentą, įrodytą pergalėmis.

– Kokios ilgalaikio konflikto tarp Maskvos ir LDK priežastys, atvedusios į Oršos mūšį?

– LDK karų (XV a. pab. – XVI a. pr.) su Maskva kontekste būtina pažymėti, kad Maskvos įtakos didėjimas ypač išryškėjo po 1453 m., kai Osmanų imperija užkariavo Bizantiją. Maskvos kunigaikštis Ivanas III vedė Bizantijos imperatoriaus dukterėčią Sofiją Paleologę ir taip perėmė dalį Bizantijos kultūrinių bei politinių tradicijų. Nusavinatas dvigalvis Bizantijos herbo erelis tapo Rusijos herbu. Maskvos kunigaikštystė ėmė laikyti save Bizantijos politinės ir religinės tradicijos paveldėtoja. Ši idėja tapo Maskvos

VU doc. Genutė Kirkiene

ideologijos pagrindu – „Trečiosios Romos“ koncepcija. Pasak jos, Maskva tapo naująja pasaulio krikščioniškosios civilizacijos saugotoja, įgijusia teisę globoti visas stačiatikių žemes ir skleisti savo įtaką visame regione.

– Kokia Konstantino Ostrogiškio

karjeros paslaptis? Kaip jis tapo įtakingu karvedžiu ir politiku?

– Maskvos ir LDK karų kontekste prasižėję Konstantino Ostrogiškio politinė karjera, kuri sėkmingai klostėsi Kazimiero Jogailaičio ir jo sūnų Aleksandro bei Žygimanto Senojo valdymo metais. Dar iki Oršos pergalės jis atrėmė 17 totorių antpuolių Voluinėje ir Podolėje. Jo gyvenimo laikotarpiu vyko keturi LDK karai su Maskvos kunigaikštyste. Pirmajame kare jis įgijo Aleksandro Jogailaičio pasitikėjimą. Stiprėjančią jo įtaką liudija ir jo dalyvavimas valdovo Aleksandro vedybų su Maskvos didžiojo kunigaikščio Ivano III dukra Elena ceremonijoje.

Už sėkmingas karines pergalas Konstantinas Ostrogiškis buvo paskirtas pirmuoju didžiuoju LDK etmonu iki gyvos galvos ir pateko į aukščiausią LDK politinį elitą. Kartu su politine įtaka stiprėjo ir jo ekonominė

padėtis: jis gavo administracinius postus Podolėje ir Voluinėje, seniūnijas Braclave, Viniocoje ir Zvenigorode. Už nuopelnus valdovas suteikė jam valdų Kyjivo žemėse, Voluinėje, taip pat Magdeburgo teisę Dubno miestui. Tai leido miestui savarankiškai tvarkytis, skatino prekybą ir amatus, užtikrinant papildomas pajamas Konstantinui Ostrogiškiui.

– Ar būdamas stačiatikis Konstantinas Ostrogiškis nebuvo Maskvos vilionijamas išduoti LDK?

– Antrojo LDK karo su Maskva metu, 1500 m. liepos 14 d., mūšyje Smolensko žemėje ties Vedroša jis pateko į maskvėnų nelaisvę, kurioje praleido septynerius metus. Per šį laikotarpį Maskvos valdovai – Ivanas III ir vėliau jo sūnus Vasilijus III – bandė jį pervilioti į savo pusę, bet jis nepasidavė vilionėms. Priešingai, pasinaudojęs maskvėnų

■ Nukelta į 7 p.

KVIEČIAME PASISAKYTI

Profesorai... su taure

■ Atkelta iš 5 p.

Jubiliejinis – 30-asis – turnyras pasipuošė specialiai jam sukurtą emblema, o pirmųjų-trečiųjų vietų laimėtojai apdovanoti specialiais originaliais prizais. Iš turnyro su 2024 metų Lietuvos profesorių taure, kaip šio turnyro laimėtojai, grįžo: Mykolo Romerio universiteto profesorė Birutė Pranevičienė (Vilnius) ir Lietuvos sveikatos mokslų universiteto atstovai medikai – profesorius Tadas Latkauskas bei profesorius akademikas Remigijus Žaliūnas (Kaunas).

Kaip išskirtinį šių metų turnyro broožą būtina paminėti tai, kad senjorų turnyre

pageidavo dalyvauti ir dalyvavo profesorė Irena Misevičienė. Ši patyrusi tenisinkė savo pajėgumą sėkmingai demonstravo šiemet Budapešte vykusiame Pasauliniame medikų teniso turnyre, iš kurio grįžo su taure, iškovota savo atstovautos kategorijos dalyvių grupėje.

Sporto statistikos mėgėjams minėtinas gana svarbus ir kartu įdomus faktas: „Profesorių taurės“ turnyras šiuo metu yra seniausias Lietuvoje iki šiol gyvuojantis lauko teniso turnyras. Tad profesoriai savo darbais prisideda ne tik prie mokslo, bet ir prie sporto istorijos kūrimo. ■

Oršos mūšis: LDK karvedžio pergalė prieš 510 metų – aktuali dabartiniame Ukrainos kovos kontekste

Pokalbis su istorike doc. G. Kirkiene, minint Oršos mūšio 510-ąsias metines

■ Atkelta iš 6 p.

pasitikėjimu ir apgalvojęs taktinį sprendimą, pabėgo iš nelaisvės. Šis drąsus veiksmas tapo simboliu parodyti, kur yra jo tikroji tėvynė ir kad Maskvos ir Kyjivo Rusios keliai jau seniai išsiskyrė. Čia lemtingą vaidmenį suvaidino LDK ir Vilnius, kurie prisidėjo prie šių dviejų Rusių istorijų atskyrimo ir padėjo pagrindus savarankiškam Baltarusijos bei Ukrainos istoriniam vaidmeniui ateityje.

– Kaip LDK didysis etmonas Konstantinas Ostrogiškis sugebėjo triumfuoti Oršos mūšyje?

– Pirmiausia, Oršos mūšis buvo reikšmingas karo meno istorijai: jame pirmą kartą dalyvavo įvairios sąjungininkų kariuomenės rūšys – kavalerija (lengvoji ir sunkioji), pėstininkai, ginkluoti šaunamaisiais ginklais, ir artilerija, leidusios pasiekti pergalę. Konstantinas Ostrogiškis puikiai koordinavo jungtinės kariuomenės padalinių veiksmus. Sklandus ir efektyvus veiksmų derinimas itin svarbus siekiant vieningos ir veiksmingos kovos eigos.

Konstantinas Ostrogiškis buvo patyręs karvedys, puikiai išmanantis tiek savo jungtinės kariuomenės, tiek Maskvos pajėgų galimybes ir silpnybes. Jo žinios ir patirtis leido efektyviai planuoti ir vykdyti mūšio strategijas. Jis parengė išsamų planą, kuris apėmė įvairius galimus scenarijus ir numatė atsakomąsias priemones, leidžiančias tinkamai reaguoti į priešo veiksmus. Šis gebėjimas numatyti ir prisitaikyti buvo esminis veiksnys, prisidėjęs prie pergalės. Konstantinas Ostrogiškis pasirinko tinkamą mūšio lauką ir efektyviai organizavo kariuomenės persikėlimą per Dnieprą: kai kurios kariuomenės dalys surado brastą ir perbrido upę, o kitos pasinaudojo laikinu pontoniniu tiltu, pastatytu iš rąstų ir valčių.

Tuo tarpu Maskvos kariuomenės vadas bojarinas Ivanas Čeliadninas, turėdamas kur kas gausnes pajėgas, nusprendė laukti, kol visa LDK kariuomenė persikels per Dnieprą, manydamas, kad tai palengvins jo užduotį – sumušti lietuvius ir lenkus vienu galingu smūgiu. Tačiau šis sprendimas pasirodė esąs klaida. Tokia I. Čeliadnino taktika leido Lietuvos karvedžiui pergrupuoti savo pajėgas ir pasiruošti efektyvesnei gynybai.

Rugsėjo 8 d. rytą prasidėjusiame lemiamame mūšyje, trukusiame „nuo antros valandos popiet iki saulės laidos“, LDK ir Lenkijos jungtinė kariuomenė įrodė savo pranašumą, pasitelkusi gudrumą ir taktiką. Konstantinas

Paveikslas „Mūšis prie Oršos“. Autorius – nežinomas (spėjama, Hans Krell – 1520–1534). Saugomas Varšuvos nacionaliniame muziejuje.

Ostrogiškis sumaniai panaudojo apgaulingą atsitraukimo manevrą, siekdamas suklaidinti priešą ir įvilinti jį į spąstus: Maskvos kariuomenė pateko į uždara vietą tarp eglyno ir skardžio, kur buvo paslėpti artilerijos pabūklai. Šis manevras leido jungtinėms LDK ir Lenkijos pajėgoms užpulti ir sutriuškinti Maskvos kariuomenę: daugelis jos karių žuvo kruvina mūšyje, o svarbiausi vadai ir nemažai karių buvo paimti į nelaisvę.

– Kokia buvo Oršos pergalės reikšmė to meto LDK ir Europai?

– Oršos mūšis tapo reikšmingu LDK ir Lenkijos sąjungos triumfu prieš Maskvos didžiąją kunigaikštystę ir turėjo ilgalaikę įtaką visos Europos geopolitikai. Konstantino Ostrogiškio iškovota Oršos pergalė buvo ypač svarbi: ji kurį laiką sustabdė maskvėnų veržimąsi į LDK gilumą ir į Vakarų, parodydama, kad LDK ir Lenkija yra Vakarų civilizacijos ir katalikybės bastionas rytuose.

Oršos mūšis tapo simboliu ideologinių ir geopolitinių susidūrimų kulminacija. Tai buvo ne tik kovos dėl teritorijų ir politinės galios išraiška, bet ir didesnio konflikto tarp skirtingų civilizacinių modelių – katalikiškojo Vakarų pasaulio ir ortodoksiškojo Rytų, atstovaujamo Maskvos, – akistata. Pasiekta šlovinga pergalė suteikė Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Žygimantui Senajam naujas galimybes veikti Vidurio ir Rytų Europos politinėje ir diplomatinėje

erdvėje. Ši pergalė leido Jogailaičių dinastijai didinti savo politinį svorį, formuoti sąjungas ir derybų politiką pagal savo interesus, taip užtikrinant ilgalaikį dominavimą ir stabilumą jų valdomose teritorijose.

– Ar tiesa, kad Konstantino Ostrogiškio pergalė turėjo ne tik karinę, bet ir kultūrinę reikšmę?

– Būdamas įtakingas stačiatikių tikėjimo šalininkas, Konstantinas Ostrogiškis stiprino savo pozicijas ne tik mūšio lauke, bet ir religinėje LDK erdvėje. Jo autoritetas buvo toks didelis, kad net Vilniuje, kur ilgą laiką buvo draudžiama statyti naujas stačiatikių bažnyčias, jis iš valdovo gavo išskirtinę privilegiją. Prieš Oršos mūšį Krapivnos lauke Konstantinui Ostrogiškiui buvo pažadėta, kad pergalės atveju jam bus leista pastatyti dvi naujas šventoves: švč. Trejybės ir šv. Mikalojaus garbei. Ši privilegija leido Vilniaus Civitas Ruthenica pusėje, senosios medinės cerkvės vietoje, pastatyti gotikinio stiliaus šv. Mikalojaus cerkvę. Kita jo fundacija – švč. Trejybės cerkvė, kuri išliko iki šių dienų. Dar vienas svarbus Konstantino Ostrogiškio projektas buvo Skaisčiausios Dievo Motinos cerkvės (stačiatikių katedros) atstatymas 1511–1522 m.

Taip XVI a. pradžioje, kai aplink Vilniaus Rotušės aikštę dar nebuvo katalikiškų bažnyčių (nei šv. Kazimiero, nei šv. Teresės, nei Visų Šventųjų), miesto „vizitine kortele“ tapo būtent Konstantino Ostrogiškio funduotos

gotikinio stiliaus stačiatikių cerkvės. Šių cerkvių architektūra – vakarietiškos gotikos ir bizantinės meno tradicijų samplaika – išsiskyrė kaip unikalus LDK meninės kūrybos bruožas. Tai atspindėjo LDK valdovų ir dalies didikų pastangas atitraukti stačiatikius nuo Maskvos kultūrinės ir politinės įtakos. Vis dėlto gotikos elementai cerkvių architektūroje galėjo atsirasti ne tik dėl politinių sumetimų. Šiems procesams įtakos turėjo ir gotikos formų estetinis patrauklumas, stačiatikių noras sekti didžiojo kunigaikščio dvaro meninėmis „madomis“, o gal net bažnytinės unijos aidas. Pergalės triumfas buvo iškilmingai paminėtas ir Vilniuje – nuo Aušros vartų iki Katedros nusidriekęs pergalės kelias tapo ne tik miesto, bet ir visos Europos dėmesio centru.

– Ar mes galime pamatyti tam tikras istorines paraleles tarp Oršos mūšio ir dabartinio karo Ukrainoje?

– Nors laikotarpiai ir kontekstai labai skiriasi, kai kurios istorijos tendencijos ir motyvai išlieka panašūs. Tiek praėityje, tiek dabar mažesnės valstybės, pasikliaudamos stipriais sąjungininkais ir vidaus pasipriešinimo potencialu, sugebėjo ir sugeba kovoti su galingesniais priešininkais, siekiančiais teritorinio ir politinio dominavimo. Abi šios situacijos – tiek Oršos mūšis, tiek dabartinis Ukrainos karas – tapo svarbiais simboliniais momentais šių tautų istorijoje ir tapatybėje.

Šiandienos Ukrainos pasipriešinimas Maskvos agresijai primena Konstantino Ostrogiškio kovą su Maskvos ekspansija. Abiem atvejais susiduria dvi jėgos: viena – kovojanti už laisvę, suverenitetą ir teisę egzistuoti, kita – siekianti primesti savo valią ir įtvirtinti dominavimą. Kaip ir Konstantinas Ostrogiškis, kuris įkvėpė savo karių drąsai ir ryžtui, šiandienos ukrainiečiai demonstruoja stiprybę, gindami ne tik savo šalį, bet ir platesnes vertybes.

Konstantino Ostrogiškio pergalė prie Oršos parodė, kad net ir gausenis, geriau aprūpintas priešas gali būti įveiktas turint sąjungininkų palaikymą. Sekdami tokių didvyrių, kaip Konstantinas Ostrogiškis, pavyzdžiu, šiandienos ukrainiečiai, pasikliaudami dideliu Vakarų šalių palaikymu ir gaudami karinę, ekonominę bei politinę paramą, gina ne tik savo suverenitetą, bet ir visos Europos ateitį. Jie kovoja už laisvę, teisingumą ir orumo vertybes, kurios yra Vakarų civilizacijos pagrindas. ■

PARODOS

ATIDAROMA KAZIO VARNELIO DARBŲ PARODA PARYŽIUJE

Lietuvos nacionalinis muziejus pristato išskirtinę Kazio Varnelio darbų parodą „Kazys Varnelis. Optinis klasicistas iš Lietuvos“, kuri rugsėjo 13 d. atidaryta Paryžiaus Pompidou moderniojo meno centre. Paroda veikia nuo rugsėjo 14 d. iki kitų metų sausio 6 d.

Parodos kuratorė Indrė Urbelytė dirbo su Pompidou centro kuratoriumi Micheliu Gauthier, kartu atrinko K. Varnelio darbus, apgalvojo parodos koncepciją. Kazio Varnelio namų-muziejaus menotyrininkė džiaugiasi galimybe pristatyti K. Varnelio

kūrybą prancūzų publikai. Kartu kuratorėi tokia patirtis – puiki galimybė pasisemti profesinių žinių iš Prancūzijos muziejų lauko. „Norime, kad parodos lankytojai susižavėtų kruopščiais K. Varnelio potėpiais, iš drobės tarsis iškylančiais tūriais, kad žvelgiant į jo optinio meno kūrinius raibėtų akys, tačiau netrūktų ir solidžios, klasikinės harmonijos pojūčio“, – dalijasi menotyrininkė.

Parodoje „Kazys Varnelis. Optinis klasicistas iš Lietuvos“ Pompidou moderniojo meno centre pristatoma 16 išskirtinių K. Varnelio darbų. Nors K. Varnelis – unikalus

tapytojas, rodomos ir skulptūros. Anot kuratorės, stengiamasi prancūzams pristatyti K. Varnelio kūrybos spektrą, akcentuoti jo darbų išskirtinumą ne tik Lietuvos, bet ir pasauliniame kontekste. K. Varnelis pasirinktas ir dėl daliai Lietuvos žmonių artimos gyvenimo trajektorijos – Antrojo pasaulinio karo negandose jis pasitraukė iš Lietuvos, tapo išeiviu JAV. Toks likimas pažįstamas nemažai daliai lietuvių visame pasaulyje.

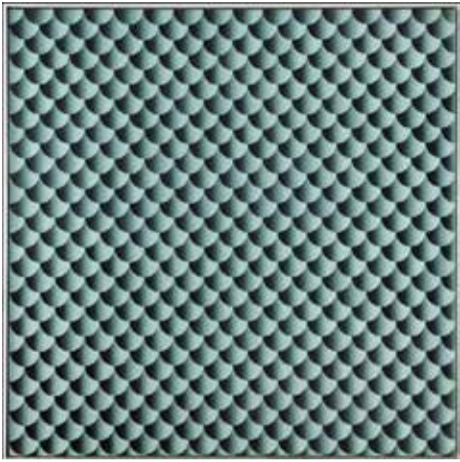
„Išskirtinis K. Varnelis ne tik kaip dailininkas, bet ir kaip kolekcininkas. Jis nebuvo avangardistas, modernistas įprastine šio

žodžio prasme, t. y. nepasirodė meno lauke su manifestu, skelbiančiu siekį sugriauti buvusį tikėjimą, buvusią sistemą, buvusį meną ir ant jo griuvėsių statyti naujus dalykus. K. Varneliui šis smurtinis, radikalus požiūris buvo gana svetimas. Tapytojas savo kūrybą stato ant kultūrinio pamato, jam svarbios klasikinės harmonijos, šviesokaitos sąvokos. K. Varnelis bando įsiterpti į tėkmę, jis neneigia tradicijos kaip tokios“, – pasakoja parodos kuratorė I. Urbelytė.

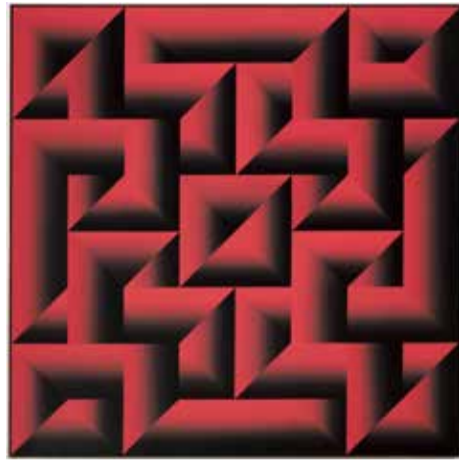
■ Nukelta į 8 p.

PARODOS

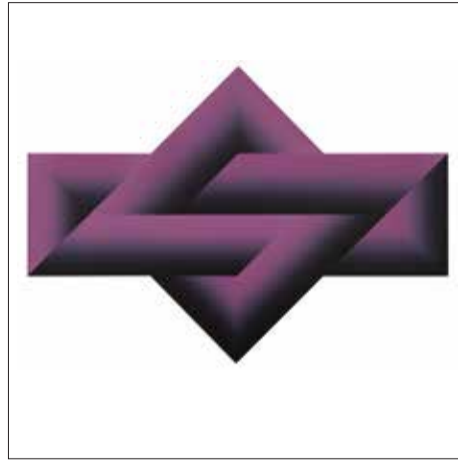
ATIDAROMA KAZIO VARNELIO DARBŲ PARODA PARYŽIUJE

Kazys Varnelis „Convex plus concave“, 1971 m.

Kazys Varnelis „Azora“, 1971 m.

Kazys Varnelis „Idiom“, 1975 m.

Kazys Varnelis „Diagonal Movement (Diagonalinis judesys)“ 1972 m.

■ Atkelta iš 7 p.

Lietuvos nacionalinio muziejaus pastangomis ir dailininko sūnaus dėka vieną K. Varnelio kūrinį Pompidou meno centrui dovanuoja JAV gyvenantis lietuvis kolekcininkas Jonas Dovydenas. Menotyrininkė I. Urbelytė atskleidžia, kad vertingi K. Varnelio optinio periodo darbai privačiose kolekcijose – gana retas reiškinys. Ji primena, kad didžiąją dalį savo kūrybos K. Varnelis išsaugojo ir vėliau padovanojo Lietuvai: „Turime vienoje vietoje sukauptą didžiąją dalį K. Varnelio kūrybinio palikimo. Mums nereikia blaškytis per pusę pasaulio, norint surinkti visą K. Varnelio „aukso fondą“ tam, kad galėtume jį eksponuoti Prancūzijoje – viskas yra čia, nuosekliai tvarkoma, saugoma, tyrinėjama. Juk esama ir kitų žymių, talentingų dailininkų tiek Lietuvoje, tiek išėivijoje, bet išblaškytas palikimas neleidžia jų įrašyti į pasaulinę meno istoriją. Šis žingsnis yra pirmasis, siekiant K. Varnelį įtraukti į pasaulinį meno istorijos pasakojimą, kurio dalimi jis vis dėlto nebuvo.“

Dr. Rūta Kačkutė: Lietuvos sezonas Prancūzijoje – galimybė kurti ilgalaikius ryšius

Lietuvos sezonas Prancūzijoje – trijų mėnesių trukmės kultūros ir meno renginių ciklas, skirtas supažindinti prancūzų visuomenę su šiuolaikine Lietuva. „Šis sezonas – tai mūsų kultūros bendruomenės gyvybingumo įrodymas ir investicija į ateitį. Tai galimybė ne tik užmegzti tvirtus ir ilgalaikius ryšius su Prancūzijos meno institucijomis, bet ir stiprinti mūsų kultūros bendruomenės saitus Lietuvoje“, – pažymi Lietuvos nacionalinio muziejaus generalinė direktorė Rūta Kačkutė. Ji džiaugiasi bendradarbiavimu su prancūzų institucijomis: tiek Pompidou moderniojo meno centru Paryžiuje, tiek Vazarelio fondu Provanso Ekse, Pietų Prancūzijoje. Kartu su šiais partneriais Lietuvos nacionalinis muziejus parengė ir išleido parodas Prancūzijoje lydintį katalogą apie K. Varnelio kūrybą anglų ir prancūzų kalbomis. „Bendradarbiavimas su prancūzais dar iki sezono pradžios kuriant katalogą, skirtą K. Varneliui ir lydintį parodas, mums buvo didelė dovana ir džiaugsmas. Užmegzti saitai ir išleistas unikalūs leidinys – ilgaamžiškesni dalykai, nei pačios parodos. Įdirbis bendraujant ir kuriant kartu išliks tada, kai parodų nebeliks, o ši graži draugystė – pamatas tolesniems bendriems projektams. Išliks ir knyga, kuri pristatys prancūzakalbiams ir anglakalbiams K. Varnelį ir tada, kai parodų nei Paryžiuje, nei Provanso Ekse nebus. Lietuvos nacionalinis muziejus taip

prisideda ir prie Lietuvos, jos istorijos bei menininkų žinomumo ilgalaikėje perspektyvoje“, – pasakoja R. Kačkutė.

Kazys Varnelis – optinis klasicistas iš Lietuvos

Kazys Varnelis (1917–2010) buvo išskirtinis lietuvių menininkas, kuris savo kūryboje derino oparto technikas su klasiškiniu meno elementais. Gimęs Alsėdžiuose, Žemaitijoje, K. Varnelis pažintį su meno pasauliu užmezgė dar vaikystėje – padėjo

Kazys Varnelis „Oho“, 1996 m., Gedimino Trečioko nuotrauka

Dailininkas Kazys Varnelis. Jono Dovydeno nuotr.

tėvui Kazimieriui Varneliui, savamoksliai tapytojui ir dievdirbiui, maišyti dažus. Vėliau K. Varnelis studijavo Stasio Ušinsko klasėje Kauno taikomosios dailės institute. Karo metais išvyko į Austriją, o vėliau – į JAV. Kartu su žmona Gabriele Varneliene lankydamsis parodose Niujorke, buvo įkvėptas optinio meno darbų, tad ėmėsi savo kūrybinį kelią kreipti šia linkme. K. Varnelio darbai pasižymi itin precizišku potėpiu ir sudėtingomis, akis apgaunančiomis kompozicijomis, kurios liudija jo gebėjimą jungti tradiciją su modernizmu.

Menininko gyvenimo kelias atspindi daugybės lietuvių patirtis – bėgimą nuo karo, įsikūrimą svetur ir išlaikytą ryšį su gimtine. Apsigyvenęs Čikagoje, K. Varnelis ne tik tęsė kūrybą, bet ir sukaupe vertingą meno kolekciją, kurią vėliau padovanojo Lietuvai. K. Varnelio kūryba, įsišaknijusi lietuviškoje

kultūroje ir atvira pasauliui, dabar reprezentuoja Lietuvą tarptautinėje meno scenoje. Jo darbai, eksponuojami Pompidou centre Paryžiuje, yra ne tik Lietuvos meno pasiekimų įvertinimas, bet ir svarbus žingsnis, įtvirtinant K. Varnelio vietą tarp pasaulinio lygio optinio meno meistrų.

Lietuvos nacionalinio muziejaus renginiai Lietuvos sezono Prancūzijoje

Lietuvos sezono metu taip pat bus atidaryta paroda „Etnografinis opartas“ (kuratorė – I. Urbelytė) Vazarelio fonde (angl. *Fondation Vasarely*), kuri atskleis lietuvių liaudies meno ir šiuolaikinio oparto sąsajas. Parodoje tradicinės lietuviškos lovatiesės bus pristatomos šalia K. Varnelio kūrybos, o ekspoziciją papildys specialiai šiam projektui sukurta kompozitoriaus Mato Samulionio muzika.

Lietuvos nacionalinis muziejus spalio 16 d. taip pat organizuos atvirą apskritojo stalo diskusiją „Permąstyti tapatybę: muziejai ir paveldas karo kontekste“ Luvro muziejuje, kurioje bus nagrinėjamas muziejų vaidmuo karo metu. Tą pačią savaitę Luvre vyks Lietuvos nacionalinio muziejaus administruojamos muziejinių kompetencijų ugdymo programos MARTA mokymai, kurių tikslas – tobulinti Lietuvos muziejinių profesinius gebėjimus. Rugsėjo 21–22 d. Grenoblyje vyks istori-

–

jų pasakojimo pasirodymas „Partizanų dainos“, kuriame susipins Prancūzijos, Lietuvos ir Ukrainos moterų pasipriešinimo istorijos. „Viliuosi, kad Lietuvą prancūzai pamatys kaip kūrybingą, novatorišką, vieningą šalį ir atkreips dėmesį į mūsų unikalią, gražią, bet ir kupiną iššūkių istoriją. Ir kad šis buvimo su prancūzų publika laikas mums padės įtikinti partnerius Prancūzijoje, kaip svarbu remti Ukrainą šiuo jai ir visai Europai sunkiu metu“, – apie Lietuvos sezoną Prancūzijoje pasakoja R. Kačkutė. Lietuvos sezonas Prancūzijoje – tai unikali galimybė Lietuvos kultūrai atsiskleisti tarptautinėje arenoje, užmegzti kultūrinius ryšius su Prancūzija ir pristatyti pasauliui savo turtingą istoriją bei šiuolaikinį meną. Parengė Lietuvos nacionalinio muziejaus viešųjų ryšių specialistė Kristina Tamelytė.

Paroda „Kijevo Rusia. Pradžia“

Lietuvą atgabenti paskutiniai netrukus atidaromos Lietuvos nacionalinio muziejaus tarptautinės parodos „Kijevo Rusia. Pradžia“ eksponatai. Tai ryškiausi ir vertingiausi eksponatai iš įvairių Ukrainos muziejų, niekada dar neeksponuoti nei Lietuvoje, nei kitose Baltijos šalyse. Parodoje lankytojai išvys aukso ir sidabro dirbinius, ištaigingus Kijevo Rusios elitui priklausiusius papuošalus, pirklų paslėptus ir kapų plėšikų ar karo grobiu tapusius lobius. Juos papildys vikingų ginklai ir su kasdienybe, amatais bei prekyba susiję daiktai, tų laikų prekyboje cirkuliusios monetos ir kiti eksponatai, menantys Kijevo Rusios krikšto laikus.

„Pastaraisiais metais Lietuvoje buvo daug progų susipažinti su Ukrainos kultūros paveldu, tačiau šie eksponatai yra išskirtiniai, menantys Kijevo Rusios kūrmosi laikus. Lietuvoje tokios svarbos eksponatai tokia apimtimi bus eksponuojami pirmą kartą. Tai dalelė Ukrainos muziejų aukso fondo, kuri mums sutiko paskolinti parodai. Šie eksponatai reprezentuos prabangą alsavusios Kijevo Rusios paveldą ir leis pristatyti beveik tris šimtus metų apimančią šios ankstyvųjų viduramžių valstybės kūrmosi ir klestėjimo istoriją“, – sako Lietuvos nacionalinio muziejaus generalinė direktorė, parodos kuratorė dr. Rūta Kačkutė. Vien iš Ukrainos muziejų į parodą atgabena daugiau nei 300 eksponatų, kurių bendra vertė viršija 10 milijonų eurų. Iš viso parodoje bus eksponuojama daugiau nei 700 eksponatų.

Aukso ir kunigaikščiams priklausę dirbiniai

Didžiausią įspūdį parodoje turėtų palikti netoli Sachnivkos kaimo Čerkasų srityje dar 1900 m. rasto papuošalų lobiai. Lobių sudarė auksinės ir sidabrinės apyrankės, įvairūs auksiniai kaklo papuošalai, keliolika trikarolių auksinių antsmilkinių – slavių moterų itin mėgtos galvos puošmenos. „Ši lobį sudarančių papuošalų ištaigingumas ir brangumas neleidžia abejoti, kad tai yra kunigaikščiui arba artimiausiai jo aplinkai priklausę dirbiniai. Paprastiesiems žmonėms tai niekaip nebūtų buvę įkandama. Manoma, kad tai karo grobis, kai pietinės Kijevo Rusios žemių kunigaikščiai, suvieniję karines pajėgas su poloviečiais, 1203 metais nusiaubė Kijevo. Lobiai būta itin didelio, pasak radėjo, sudėto į du puodus. Į parodą atsivežame nedidelę, bet, ko gero, vertingiausią dalį“, – atskleidžia Lietuvos nacionalinio muziejaus archeologė, parodos kuratorė Eglė Zaveckienė. Parodai atgabenti vieni įstabiausių šio lobiai papuošalų – išskirtinis vėrinys su keturiais medalionais, vaizduojančiais Išganytoją, šv. Joną Krikštytoją, Dievo Motiną ir arkangelą Mykolą, taip pat auksinė emaliuota diadema su Aleksandro Makedoniečio atvaizdu. Vien pastarojo eksponato vertė siekia milijoną eurų.

Iš prekybos susikrauti lobiai

To meto žmonės – tiek skandinavai, tiek Kijevo Rusios gyventojai – turtus krovėsi iš prekybos, kurios vystymas Volgos ir Dniepro upėmis buvo ir pačios Kijevo Rusios susikūrimo priežastis. Būtent pirklų paslėpti lobiai sudaro vertingą ir įdomią šios valstybės palikimo dalį. „Lobiai rodo intensyvią prekybą ir turto kaupimą, tačiau daug uždirbant būties tapdavo pavojinga. Turtas būdavo slepiamas visur, tikintis į tą vietą sugrįžti. Žinoma, dalį turto parsiveždavo ir namo – tyrinėjant vieno vikingo sodybą, rasta ir 10 lobių.

Kijevo Rusios laikų papuošalai

Muziejaus darbuotojai susipažįsta su kaitais eksponatais.

A. Bekštos nuotr.

Didžiausias Gotlande rastas sidabro lobiai svėrė 67 kilogramus“, – sako E. Zaveckienė.

Pirklų lobius daugiausia sudaro įvairūs juvelyrikos dirbiniai ar jų dalys, monetos, sidabro lydiniai. Geidžiamiausias atlygis už prekes skandinavų ir Kijevo Rusios pirklams buvo arabiškos monetos. Kuratorė ragina būsimos parodos lankytojus atkreipti dėmesį ir į 1928 m. surastą Kopijivkos lobį: „Jį sudarė 500 arabų monetų, 2 sidabro lydiniai, 38 slaviški ir 6 skandinaviški papuošalai. Šis lobiai puikiai atspindi tiek Volgos, tiek Dniepro prekybos keliais prekiausių pirklų sukauptą turtą.“ Pirklų paslėptų lobių randama visame regione – nuo Baltijos jūros pakrančių iki Juodosios ir Kaspijos jūrų.

Vikingai ir ginklai

Atskirą eksponatų grupę sudaro vikingų naudoti daiktai ir ginklai. Prekyba buvo pavojingas užsiėmimas, todėl ginklai yra šios parodos dalis. Parodoje bus eksponuojamas Kijeve rastas X a. kalavijas su įspūdingai išpuošta rankena. Šis dirbinyje gerai pažįstamas ginklų tyrinėtojams ir ne kartą buvo publikuotas mokslinėje literatūroje. Kai kurios rankenos dalys inkrustuotos skandinavišku stiliumi vario ir sidabro viela, o pati rankena papuošta ornamentuota sidabro plokštele, kurią pagamino madjarai – dabartinių vengrų protėviai.

„Iš pradžių skandinavai į Kijevo Rusios žemes vyko su savo inventoriumi, dalį gaminosi vietoje, bet maždaug trečia atvykėlių karta asimiliavosi, perėmė slavų kalbą, vietinius papročius. Kai kurie Rusioje pagaminti daiktai yra įvairių kultūrinių įtakų atspindys – Bizantijos, skandinavų, slavų, klajoklių. Pavyzdžiui, papuošalų gamybos technika gali būti perimtos iš Bizantijos meistrų, tačiau ornamentika yra skandinaviška arba papuošalo forma – slaviška“, – pasakoja R. Kačkutė.

Parodos eksponatai atskleis ir kasdienybės aspektus – skandinaviškoje Truso gyvenvietėje rastame pakabutyje, vaizduojančiame skandinavę moterį, galima įžvelgti VIII–XI a. aprangos ir šukuosenos stilių – mazgu surištus plaukus, o išlikę stikliniai stalo žaidimo „Hnefatafl“ vaiktukai leidžia atkreipti akis ir į laisvalaikio leidimo būdą.

Ukrainos tapatybės dalis

Atvežami eksponatai turi ne tik meninę, bet ir didelę kultūrinę-istorinę vertę. Jie atspindi Kijevo Rusios didybę, ant kurios pamatų yra kuriama dabartinė Ukrainos tapatybė. „Geriausiai tą iliustruoja šalia pirmosios Kijevo pastatytos mūrinės cerkvės rasta plyta su Kijevo didžiojo kunigaikščio Vladimiro asmeniniu ženklu Tridančiu, kuris dabar yra Ukrainos valstybės herbas. Pačią cerkvę XIII a. viduryje sugriovė mon-

golai totoriai ir ji nebuvo atstatyta, o iki šiol yra rasta vos daugiau nei 10 įvairaus dydžio tokių plytų fragmentų“, – sako R. Kačkutė.

Parodoje bus galima pamatyti eksponatus, ant kurių pavaizduoti įvairūs Tridančio variantai, taip pat – pirmąsias Vladimiro kaldintas Kijevo Rusios monetas su Tridančiu. „Ženkla, panašų į Tridantį, pradėjo naudoti dar Vladimiro tėvas Sviatoslavas. Tiesa, tuomet tai buvo dar tik dvidantis. Pats Vladimiras naudojo kelis šio ženklo variantus, vieną jų dabar naudoja ir Ukraina. Kitus bus galima išvysti ant Vladimiro kaldintų monetų, kurios bus eksponuojamos parodoje. Po jo valdę kunigaikščiai vis ką nors pakeisdavo, kad ženklą būtų lengviau sieti su konkrečiu kunigaikščiu. Vieni pridėdavo kryželį, kiti rėmėsi minimalistine, iki linijų supaprastinta forma“, – atkreipia dėmesį R. Kačkutė.

Logistinis iššūkis

Ši paroda – glaudaus Lietuvos nacionalinio muziejaus bendradarbiavimo su Ukrainos ir kitų Europos šalių bei Lietuvos muziejais ir kultūros institucijomis rezultatas. Parodos nebūtų be pasitikėjimo ir paramos iš Lietuvos ir Ukrainos Vyriausybės, Kultūros ministerijų ir kitų valstybinių institucijų. „Atgabenti daugiau nei 10 milijonų vertės Ukrainai ypač svarbius eksponatus buvo didžiulis iššūkis. Nebuvo lengva rasti, kas sutiktų apdrausti ir transportuoti eksponatus šalyje, kurioje vyksta karas. Pervežant eksponatus, Lietuvoje sulaukta Lietuvos šaulių sąjungos pagalbos. Bendravimas su Ukrainos institucijomis taip

pat strigo, koją kišo elektros ribojimai Kijeve. Tik likus 24 dienoms iki parodos atidarymo gavome patvirtinimą, kad visos Ukrainos įstaigos turi leidimus išvežti šiuos eksponatus“, – sako parodos koordinatore Simona Širvydaitė-Šliupienė.

Neseniai muziejų pasiekė ir kiti eksponatai iš įvairių Europos muziejų. Eksponatai skolinti iš Nacionalinio Ukrainos istorijos muziejaus, Ukrainos nacionalinės mokslų akademijos Archeologijos instituto, Lvivo istorijos muziejaus, Zaporizijos srities krašto tyros muziejaus, Elbingo archeologijos ir istorijos muziejaus, Latvijos nacionalinio istorijos muziejaus, Oslo universiteto Kultūros istorijos muziejaus, Talino universiteto, Saremos muziejaus, Gotlando muziejaus. Parodą taip pat papildys medžiaga iš Lietuvos muziejų: Lietuvos banko Pinigų muziejaus, Nacionalinio Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailės muziejaus, Vytauto Didžiojo karo muziejaus, Valstybinio Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos, Trakų istorijos muziejaus.

Tarptautinė paroda „Kijevo Rusia. Pradžia“ veiks nuo 2024 m. rugsėjo 18 d. iki 2025 m. kovo 30 d. Istorijų namuose (T. Kosciuškos g. 3, Vilniuje). Parodą globoja Lietuvos Respublikos Prezidentas Gitanas Nausėda. Lietuvos nacionalinio muziejaus naujienas kviečiame sekti interneto svetainėje: <http://www.lnm.lt/> arba socialiniame tinkle: <https://www.facebook.com/lnmuziejus/>. Parengė Živilė Stadalytė

Sopote pristatyta lietuvių menininko Andriaus Labašausko skulptūra

Monika Valatkaitė

Rugpjūčio 28 d. Lenkijos kurortiniame mieste Sopote atidengta lietuvių menininko Andriaus Labašausko skulptūra „Landsorto įduba“ (angl. *Landsort Deep*). Įgyvendinti savo sumanymą menininkas buvo pakviestas po to, kai 2023 m. laimėjo tarptautinį meninį konkursą „Baltijos horizontai“ (angl. *Baltic Horizons*). Konkurso organizatoriai – Sopoto miesto savivaldybė, „ERGO Hestia“ ir fondas „Hestia Artistic Journey“.

Konkursas „Baltijos horizontai“ yra projekto „Sopotas – skulptūrų miestas“ dalis. Šiuo projektu siekiama tęsti Sopoto, kaip menų plėtojamo miesto, tradicijas, atkreipti dėmesį į klimato pokyčius Baltijos jūros baseine ir sukurti Baltijos regiono partnerių socialinio bei meninio dialogo platformą. Projektą inicijavo valstybinė meno galerija

Sopote, pakviesdama Baltijos jūros šalių meno institucijas tapti partneriais. Į projektą įsitraukė keturios institucijos: Espo modernaus meno muziejus (EMMA, Suomija), meno muziejus „Rīgas birža“ (Latvija), Nacionalinio muziejaus Gdanske Modernaus meno padalinys (Lenkija) ir Šiuolaikinio meno centras (Lietuva).

Projekto partneriai prisidėjo rengiant konkurso nuostatas, taip pat įsipareigojo pasiūlyti po tris šiuolaikinio meno kūrėjus, įgyvendinančius meno projektus viešosiose erdvėse. Šis išskirtinis konkursas sudarė sąlygas sukurti tikrai šiai vietai skirtus meno kūrinius. Visi menininkai, prieš pateikdami pasiūlymus, lankėsi Sopote, buvo supažindinti su miesto istorija, vertybėmis, šiuolaikinio džiaugsmis ir rūpesčiais, o konkurso nugalėtojui buvo skirta rezidencija Sopote. „Tai – šiuolaikiškas, labai profesionalus ir de-

PARODOS

Sopote pristatyta lietuvių menininko Andriaus Labašausko skulptūra

■ Atkelta iš 9 p.

mokratinės visuomenės principus atitinkantis būdas – pasitelkiant vietai skirtą meną, keisti viešąsias erdves. Labai džiaugiamės, kad konkursą laimėjo būtent Lietuvos atstovas Andrius Labašauskas. Jo darbas įsitaisė išpuoselėtame istoriniame Sopoto miesto parke“, – pasakoja Šiuolaikinio meno centro padalinio Sapiegų rūmų vadovė Gintautė Žemaitytė.

Andriaus Labašausko sukurta sėdima skulptūra „Landsorto įduba“ yra kritinė refleksija apie klimato krizę. „Landsorto įduba“ yra giliausia ir labiausiai užteršta teritorija Baltijos jūroje. Joje apstu kietųjų metalų, įvairių cheminių junginių, žmogaus palikto šlamšto. Kurdamas skulptūros dizainą, sumažinau Landsorto įdubos formą ir gilį iki aprėpiamo mastelio, trimatį vietovės žemėlapių išverčiau į priešingą pusę, tarsi silikoninę kepimo formą, ir iš gylio gavęs aukštį turėjau savotišką trimatį lekalą skirtingų matmenų bei dydžio marmuro luitams išdėlioti. Vienoje pusėje marmuro luitai iškilę labiau, kitoje skulptūros pusėje jie žemesni. Marmuro medžiaga vizualiai primena tirpstančius ledynus ar ledo luitus, tad sukuria sąsają su klimato krizės pasekmėmis“, – apie kūrinįje apmąstomą teritoriją pasakoja A. Labašauskas. Šiuo funkcionaliū kūrinį menininkas neigiamą reiškinį metaforiškai paverčia teigiamu – Sopoto miesto gyventojų ir svečių susitikimo vieta, kurioje jie gali pasimatyti ir keistis įžvalgomis.

Skulptūrai yra pritaikyta išmani apšvietimo sistema, leidžianti objektą apžiūrėti ir tamsoje. „Išmanioji apšvietimo sistema veikia kaip savotiškas Baltijos jūros temperatūros stebėjimo prietaisas, turintis tris

Skulptūra „Landsort Deep“. Filip Bartkiewicz nuotr.

reikšmes. Jeigu Baltijos jūros temperatūra dieną yra aukštesnė nei pastarųjų 20 metų matavimų vidurkis, vakare marmuro blokai apšviečiami raudonai, o jeigu žemesnė – mėlynai. Jeigu dienos temperatūra sutampa su 20 metų stebėjimo vidurkiu, marmuras apšviečiamas neutralia balta, reiškiančia, kad gyvename stabilioje aplinkoje ir

temperatūros pokyčių nefiksuoja“, – apie integralią skulptūros dalimi tapusias šviesų reikšmes pasakoja menininkas.

Už galimybę įgyvendinti savo sumanytą menininkas yra dėkingas „ERGO Hestia“ komandai, Lietuvos kultūros atašė Lenkijoje Rasai Rimickaitei, Lietuvos garbės konsului Gdanske Josifui Poltrokui, Šiuolai-

kinio meno centrui, Gintautei Žemaitytei ir Kęstučiui Kuizinui, Sopoto okeanologijos instituto komandai, taip pat – Albertui Mickėnui ir „Technariumui“ už kodus ir kontrolės dėžutę, visokeriopą palaikymą ir pagalbą sunkiausiomis akimirkomis. *Autorė yra Šiuolaikinio meno centro komunikacijos koordinatorė.*

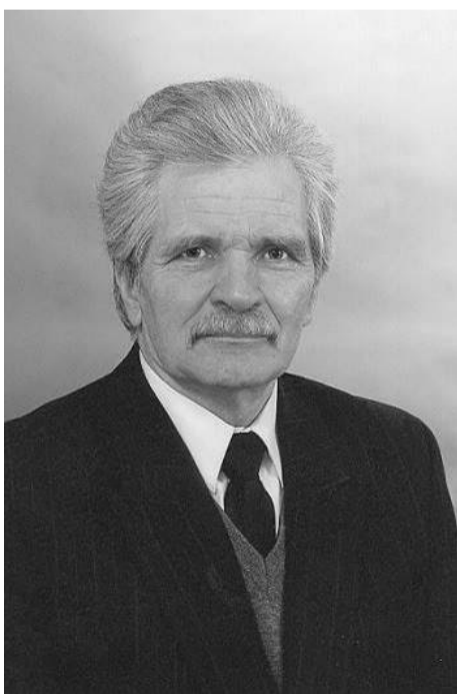
PRO MEMORIA

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras dr. Vladas Terleckas
1939 09 13 – 2024 09 06

Vladas Terleckas gimė 1939 m. rugsėjo 13 d. Utenos apskrityje, Saldutiškio valsčiaus Krivasalio kaime (dabar – Ignalinos r.), mažažemių ūkininkų Prano Terlecko (1896–1965) ir Teklės Mičėnaitės-Terleckienės (1902–1980) šeimoje. 1946–1951 m. mokėsi Krivasalio pradinėje mokykloje, 1951–1958 m. – Linkmenų vidurinėje mokykloje. 1958 ir 1959 m. stoji į aukštąją mokyklą, tačiau nebuvo priimtas nei į Vilniaus universitetą, nei į Vilniaus pedagoginį institutą, nors stojamuosius egzaminus išlaikė gerai. Priežastis – brolio Antano Terlecko antisovietinė veikla.

1959–1961 m. dirbo plėšiniuose Kazachstane, medienos paruošimo darbuose Karelijoje, durpyne Lietuvoje, darbininku, geodezininku, meistru rekonstruojant Vilniaus oro uosto nusileidimo taką. 1961–1966 m. studijavo bankininkystę Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultete. Po studijų metus dirbo TSRS valstybinio banko Vilniaus skyriuje. Nuo 1967 m. rudens – Vilniaus universiteto Finansų ir kredito katedros vyr. dėstytojas. Dėstydamas studentams, įterpdavo draudžiamą temą apie tarpukario Lietuvos pasiekimus ir nepriklausomos Lietuvos pinigų sistemą. Tyrė tarpukario Lietuvos pinigų ir bankininkystės istoriją.

1976 m. vasario 26 d. Leningrado (da-

bar – Sankt Peterburgas) Nikolajaus Voznesenskio finansų ekonomikos institute apgynė ekonomikos mokslų kandidato disertaciją „Atsiskaitymų negrynaisiais pinigais plėtra ir jų tobulinimo galimybės“. Tik 1986 m. suteiktas docento vardas – praėjus 10 metų nuo

disertacijos apgynimo, nes atsisakė paklusti universiteto vadovybės reikalavimui viešai pasmerkti kalinto brolio Antano veiklą arba bent paskelbti sovietinę tikrovę liaupsinančių straipsnių.

1989 m. V. Terleckas išitraukė į Lietuvos ekonomikos savarankiškumo pagrindų kūrimą. Sąjūdžiui pavyko pasiekti, kad 1989 m. prie LTSR vyriausybės būtų sukurta Ekonominė reformų komisija, į kurią sutelktos geriausios tuometinių ekonomistų pajėgos. 1989 m. LTSR Ministrų Tarybos paskirtas vadovauti Lietuvos savarankiškos pinigų ir kredito sistemos kūrimo grupei. 1989–1996 m. tyrė Lietuvos pinigų ir kredito sistemų sukūrimo problemas.

1990 m. kovo 4 d. Vilniaus miesto Pilies rinkiminėje apygardoje Nr. 1 V. Terleckas išrinktas LTSR Aukščiausiosios Tarybos deputatu. 1990 m. kovo 11 d. balsavo už Lietuvos Nepriklausomos valstybės atkūrimą. Nuo 1990 m. kovo 20 d. buvo nuolatinės Ekonomikos komisijos narys, nuo 1990 m. rugpjūčio 8 d. – Finansų, bankų ir kredito ekspertų grupės Bankų ir kredito pogrupio narys, nuo 1990 m. rugsėjo 12 d. – Materialinių vertybių išvežimo iš Lietuvos Respublikos tvarkos pažeidimams tirti komisijos narys. 1991 m. sausio 15 d. paskirtas Nepriklausomybės gynimo fondo komisijos pirmininku. 1991–1993

m. – Lietuvos banko konsultantas, Mokslo centro direktorius, 1993–1996 m. – Valskybinio komercinio banko Mokymo centro direktorius. Nuo 1992 m. liepos 30 d. – nuolatinės Biudžeto komisijos narys V. Terleckas nepriklausė jokioms politinėms organizacijoms ar partijoms. Išėjęs į pensiją, tęsė mokslinius tyrimus. Vilniaus universitete jis dėstė 33 metus. Išleido 22 monografijas Lietuvos bankininkystės ir pinigų klausimais, vadovėlių, 4 mokymo priemonės studentams, paskelbė daugiau kaip 550 mokslinių straipsnių įvairiomis temomis. Kai kuriuos straipsnius išleido atskiromis knygomis: „Istorijos perrašėjimai ir smagininimas Lietuvos atsilikimu“ (2007) ir „Lietuvos istorijos klastojimo ir niekinimo iššūkiai“ (2009).

1965 m. vedė Reginą Žeimytę ir užaugino dukrą Jūratę. 1997 m. šeimos lėšomis Krivasalio kapinėse pastatė kryžių-paminklą žuvusiems tėviškės partizanams.

Apdovanotas ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Karininko kryžiumi ir ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiumi, Lietuvos valstybės atkūrimo dešimtmečio proga Lietuvos nepriklausomybės medaliu. Mirė eidamas 85-uosius metus. Palaidotas Vilniuje, Antakalnio kapinėse.

Profesorius dr. Juozas Žilys

1942 09 07 – 2024 09 07

Netekome gerai žinomo ir visų gerbiamo teisininko konstitucionalisto, Konstitucinio Teismo pirmininko, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto dekaną ir konstitucinės teisės profesorius, Universiteto Tarybos nariu, Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo, vėliau Seimo Juridinio skyriaus vadovu Juozo Žiliaus. Profesorius iškeliavo per savo 82-ąjį gimtadienį – rugsėjo 7 dieną.

Kiekvienoje srityje yra žmonių, kurie visų pripažįstami kaip švyturiai, elgesio pavyzdžiai, kuriais norima sekti. Toks teisininkų pasaulyje buvo profesorius Juozas Žilys. Įvairios pareigos – visos susijusios su teise. Kolegos, kartu dirbę prie teisinių tekstų rengimo, konstitucinių ginčų bylininkai, studentai paskaitose ir seminaruose, įvairių darbo grupių ir darbinių pasitarimų dalyviai, visi, kam teko susidurti su prof. J. Žiliumi, pirmiausia prisimena jo santūrią laikyseną, kalbai būdingus apgalvotus argumentus, nuoširdų norą suprasti pašnekovą, išsiaiškinti reikšmingas aplinkybes, o prireikus – tuoj pat rasti sprendimą ar pasiūlyti patarimą.

Keitėsi laikai ir aplinkybės, tačiau žmogiškas nuoširdumas, nesuvaidintas dėmesys, nesvarbu, ar būtum politikas parlamentaras, didelės šalies Konstitucinio Teismo atstovas, ar tik smalsus pirmo kurso studentas teisininkas, pelnė jam pagarbą ir pripažinimą. Visi, kam teko dirbti su profesoriumi, jį prisimena tik geru žodžiu. Žmogiškos savybės ir aukščiausio lygio teisininko – teisės normų kūrėjo, teisėjo, taikiusio savo paties kurtą teisę, ir dėstytojo, tą teisę aiškinusio, patirtis – sėkminga jungtis, leidusi profesoriumi nepaklusti tiesos ir teisingumo ieškojimo kelyje.

Prof. Juozas Žilys gimė 1942 m. rugsėjo 7 d. Jurbarko apskrityje Panevėžio 6-ąją vidurinę mokyklą. Studijas Vilniaus universiteto Teisės fakultete, kurias J. Žilys su pagyrimu baigė 1968 m., galima laikyti preliudija į teisininko karjerą. Gabų studentą pastebė: jis ima dirbti tuometinės Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Juridinio skyriaus konsultantu, o vėliau – vedėju (1967–1990). 1973–1982 m. Vilniaus universiteto Teisės fakultete J. Žilys dėsto užsienio šalių konstitucinę teisę. Tuometiniai Teisės fakulteto studentai, dabar rimti teisininkai, iki šiol jį prisimena, kaip nepaprastai įdomų dėstytoją, mokiusį pažinti ir suprasti įvairių pasaulio valstybių konstitucinių sistemų ypatumus.

1990–1992 m. J. Žilys buvo Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos (vėliau pervardintos Atkuriamojo Seimu) Juridinio skyriaus vedėjas. Nepaprasta epocha, didžiulės permainos, naujos teisės poreikis. J. Žilys buvo daugelio atkurtos Lietuvos valstybės

įstatymų ir kitų teisės aktų rengėjas. Jo vadovaujamas Aukščiausiosios Tarybos Juridinis skyrius buvo tikras tautos atstovybės teisinių idėjų siūlytojas ir vertintojas. Teisininkai, parlamentarai, Teisės sistemos komisijos nariai iki šiol su nostalgija prisimena gyvas diskusijas, vykusias prirūkytame Juridinio skyriaus vedėjo kabinete. Mokėjimas rasti kalbą su įvairiausių pažiūrų politikais, taktiškumas, apgalvota ir aiški teisinė argumentacija, pasverianti visus „už“ ir „prieš“, – J. Žilio darbo parlamente „vizitinė kortelė“. Prof. J. Žilio profesinės veiklos parlamente viršūne reikėtų laikyti jo darbą, rengiant Lietuvos Respublikos Konstituciją, kurią Tauta patvirtino 1992 m. spalio 25 d. referendume. 1992–1993 m., iki išrinkimo į Konstitucinį Teismą, J. Žilys buvo Seimo Juridinio skyriaus vedėju.

1993–1999 m. J. Žilys – pirmasis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininkas. Jis organizavo naujos Lietuvoje institucijos – Konstitucinio Teismo veiklą. Nelengvi pirmieji žingsniai: nuo patalpų teismui ieškojimo iki pirmojo posėdžio. Konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimas, Lietuvos Respublikos Konstitucijos oficialus aiškinimas, įstatymų ir kitų teisės aktų vertinimas – logiška vieno iš konstitucinio akto rengėjų veiklos tąsa. Tai buvo jo paties kurtos Konstitucijos realaus veikimo patikrinimas, pusiausvyros tarp įvairių konstitucinių principų nuolatinis derinimas. Konstitucinio Teismo pirmininkui J. Žiliumi šis gyvenimo ir veiklos etapas buvo susijęs su konstitucinės demokratijos Lietuvoje įtvirtinimu ir stiprinimu.

1999 m. J. Žilys sugrįžo į mokslinę-pedagoginę veiklą. Jis ėmėsi dėstytojo darbo Mykolo Romerio universitete (MRU; iki 2004 m. veikusio Lietuvos teisės akademijos, Lietuvos teisės universiteto vardais). 2000–2007 m. buvo MRU Teisės fakulteto dekanas, vėliau konstitucinės teisės profesorius.

Jis apgynė socialinių mokslų daktaro disertaciją. Jo pedagoginio kelio raidą žymi jam suteikti docento (2001) ir profesoriaus (2007) vardai. Prof. J. Žilys MRU studentams dėstė Lietuvos konstitucinę teisę, kurią jis pažino ir kaip konstitucinių aktų rengėjas, ir kaip konstitucinis teisėjas, ir kaip teisės mokslininkas. 2005 m. apdovanotas profesoriaus Mykolo Romerio vardine premija už konstitucionalizmo mokslinių pagrindų įtvirtinimą Lietuvoje. 2012 m. jam suteiktas MRU garbės profesoriaus vardas, 2013 m. MRU Senato nutarimu suteiktas MRU profesoriaus emerito vardas. 2005 ir 2012 m. prof. J. Žilys buvo renkamas Universiteto tarybos nariu.

Profesorius J. Žilys yra parašęs daugiau nei šimtą straipsnių ar mokslinių pranešimų. Svarbiausiu jo darbu laikoma 2001 m. išleista monografija „Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos“. Joje autorius siekė parodyti, kaip brendo konstitucinės justicijos koncepcija Lietuvos teisinėje sistemoje. Konstitucinės justicijos formavimasis veikale yra vertinamas Lietuvos Respublikos Konstitucijos rengimo teisinių ir politinių procesų kontekste. Ši knyga – konstitucinės justicijos tyrimų etaloninis pavyzdys, išryškines perspektyvias tolesnių tyrimų kryptis.

Kartu su kitais autoriais prof. J. Žilys yra parašęs monografijas: „Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda“, „Regnum est: 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės aktui – 20“, „Prezidentas valstybinės valdžios institucijų sistemoje“, „Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai“, „Valstybės atkūrimas. Lietuvos Parlamentas 1990–1992“, mokslo studiją „Teisės raida: retrospektyva ir perspektyva: Liber Amicorum Mindaugui Maksimaičiui“, taip pat knygas: „Lietuvos konstitucionalizmas: ištakos, raida ir dabartis“, „Trisdešimt konstitucinės justicijos metų: tempore et loco“ ir kt. Profesorius – vienas iš vadovėlio „Lietuvos konstitucinė teisė“, kurio trečioji laida išėjo 2022 m., autorių.

Turtingas įvykių, darbų ir pasiekimų buvo jo gyvenimo kelias. Konstitucija, konstitucingumas, konstitucinė justicija – jo teisinių interesų kryptys. Antai monografijos „Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos“ įžangoje prof. J. Žilys taip paaikšino savo pasiryžimą imtis konstitucinės justicijos įtvirtinimo Lietuvoje tyrimo: „Konstitucinės justicijos institucinė forma įtvirtinta Konstitucijos VIII skirsnyje „Konstitucinis Teismas“. Čia nustatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės

aktai – Konstitucijai ir įstatymams. Vadinasi, Konstitucinis Teismas pagal savo konstitucines prerogatyvas yra vienas svarbiausių valstybės organų, kuris turi užtikrinti konstitucinį teisingumą. Tokia Konstitucinio Teismo aukšta vieta konstitucinių organų sistemoje sąlygoja ir mokslinius tyrimus dėl jo prigimties, statuso, kompetencijos. Tai viena pirmųjų priežasčių, paskatinusių nuosekliai domėtis konstitucinės justicijos funkcionavimo problemomis.“

Prof. J. Žiliumi visada rūpėjo Konstitucijos, kaip visuomenės santikos akto, reikšmė, Konstitucinio Teismo, kaip tos santikos vienos iš svarbiausių garantijų, vaidmuo. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25-mečio proga duotame interviu prof. J. Žilys aiškino: „Kiekviena Konstitucija yra būdas gyventi taikoje.“ Plėtodamas šią mintį, jis priminė tokios konstitucinės justicijos reikšmės aspektus: „Konstitucinis Teismas vienaip ar kitaip yra ta vieta, kur priimami sprendimai, kurie suteikia galimybę visuomenei, žmonėms gyventi taikoje, o ne kare. Be to, Konstitucinio Teismo sprendimai yra mažiausiai paliesti politinių interesų. Galiu tai patvirtinti iš savo praktikos.“

2023 m. pasirodžiusiame Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo leidinyje „Trisdešimt konstitucinės justicijos metų: tempore et loco“ randame tokią prof. J. Žilio išvadą: „Vertinant dabartinę Lietuvos Respublikos konstitucinę sandarą, derėtų pasakyti, kad vienas esmingiausių jos bruožų yra tas, kad pagal 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstituciją buvo sukurta ir jau tris dešimtmečius veikia teisės aktų konstitucingumo patikra, kuri yra teisinės sistemos ir teisinės kultūros organišką dalis.“

Profesoriaus rengti teisiniai aktai, moksliniai straipsniai ir pranešimai konferencijose bei seminaruose, skaitytos paskaitos atskleidžia jo kūrybingos asmenybės reikšmę Lietuvos teisės raidai. Už šiuos nuopelnus J. Žiliumi suteikti Lietuvos ir kitų valstybių apdovanojimai: Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino ordino 3-iojo laipsnio medalis (1999), ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Komandoro didysis kryžius (2003) ir ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Didysis kryžius (2013), Norvegijos Karalystės Didžiojo kryžiaus ordinas (1998), Nuopelnų Lenkijos Respublikai ordino Karininko kryžius (1999). Profesorius Juozas Žilys visada liks jį pažinojusiųjų atmintyje, o ateities teisininkai semsis žinių ir išminties iš jo darbų. Parengė Mykolo Romerio universiteto Tarybos pirmininkas prof. dr. Egidijus Jarašiūnas

Profesorė Milda Vainiūtė

1962 12 20 – 2024 09 13

M ykolo Romerio universiteto (MRU) bendruomenė liūdi netekusi mielos kolegės, konstitucinės teisės mokslininkės, MRU Teisės mokyklos Viešosios teisės instituto profesorės Mildos Vainiūtės. Profesorė šiame universitete ilgus metus dėstė Lietuvos ir lyginamąją konstitucinę teisę. Kolegos profesorę vadino tiesiog Mildute dėl jos nuoširdumo, draugiškumo, pagarbaus dėmesio kolegoms ir studentams. Dėmesys žmogui, siekis pagelbėti sudėtingoje situacijoje atsідūrusiam kolegai – savybės, kurias labai vertino ją pažinojusieji. Net ir eidama itin svarbias pareigas, būdama Seimo kontrolierė (2018–2023), teisingumo ministre (2016–2018), ji nesuserikšmindavo. Teko stebėti, kaip užsienio kolegos vertino ne tik jos, kaip teisingumo ministrės, dalykinius gebėjimus, bet ir jos gebėjimą išlikti nuoširdžia, atidžia kito išsakytai, net ir nepritariamai nuomonei. Profesorė M. Vainiūtė ne vienerius metus dirbo Respublikos Prezidento kanceliarijoje, Teisės departamente, Respublikos Prezidento patarėja (2003–2010), ne kartą atstovavo Respublikos Prezidentui, jam kreipiantis į Konstitucinį Teismą.

Prof. Mildos Vainiūtės teisinės karjeros didžioji dalis sietina su MRU. Pradedama dėstyti konstitucinę teisę, 2001 m. ji Konstitucinės teisės katedroje ėjo docento, profesoriaus, katedros vedėjo, Konstitucinės ir administracinės teisės instituto profesoriaus ir direktoriaus pareigas, o nuo 2021 m. – MRU Teisės mokyklos Viešosios teisės instituto profesoriaus pareigas.

Profesorės M. Vainiūtės turtingą teisinių žinių lauką lėmė ir tai, kad ji studijavo teisę ne tik Vilniaus universiteto Teisės fakultete (1987–1993), bet ir Vokietijos Federacinės Respublikos Gyseno Justus-Liebig universitete (1994–1997). Šiame universitete 1997–2000 m. parengus ir apgynus disertaciją, jai buvo suteiktas socialinių (teisės) mokslų daktaro laipsnis (1997–2000). Profesorė buvo išskirtinė ir puikiomis lietuvių kalbos žiniomis, pedagogės gebėjimais, nes buvo baigusi dar ir Vilniaus pedagoginiame universitete lietuvių kalbos ir literatūros studijas (1982–1986).

Buvo itin kukli, nesureikšminanti savo mokslinio indėlio, džiaugėsi kolegų pasiekimais. Mokėjo dirbti kartu su kolegomis, skatinti imtis naujų iniciatyvų. Profesorė M. Vainiūtė buvo ne tik daugelio monografijų, vadovėlių bendraautore, bet ir mokslinė redaktore. Profesorės iniciatyva MRU buvo išleisti reikšmingi mokslo darbai, skirti konstitucinės teisės plėtrai. Kartu su kolegomis buvo parengti trys tomai „Pasaulio valstybių konstitucijos“, moksliskai komentuoti užsienio valstybių konstitucijų vertimai (I–III tomai, 2016, MRU), supažindinantys Lietuvos skaitytoją su pasaulio valstybių konstitucijomis. Ypač reikšminga

yra mokslo studija „Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos“ (MRU, 2012), kurios viena iš rengėjų ir redaktorių buvo M. Vainiūtė. Ši knyga neprarado savo aktualumo ir šiandien, kaip viena iš aktualių konstitucinės teisės studijoms skirtų mokslo leidinių. Kartu su kolegomis profesorė rengė ir redagavo Lietuvos konstitucinės teisės vadovėlius (MRU, 2017 ir 2022), taip pat ir Lyginamosios konstitucinės teisės vadovėlį (MRU, 2016), parengė ir naujos redakcijos vadovėliui, pasirodysiančiam šių metų pabaigoje, skirtą straipsnį. M. Vainiūtė buvo ir daugelio tarptautinių mokslinių konferencijų iniciatorė.

Prof. M. Vainiūtė publikavo straipsnius, rengė monografijų dalis, skirtas aktualiems žmogaus teisių, parlamentarizmo, valstybės Prezidento, Seimo kontrolierių instituto klausimams. Sunku būtų įvardinti visus jos parengtus straipsnius, monografijos dalis – tiek daug jų būta. Vis dėlto norėtusi prisiminti kai kuriuos ypač reikšmingus straipsnius, skirtus Konstitucijos studijoms. Viena jų – „Konstitucinė metodologija“ (Logos, 2013), kuriame profesorė

taikliai pažymėjo: „Teisinės valstybės idėja, siekdama palenkti valstybę teisei, visada ėjo ir eina kartu su laisvės, demokratijos ir žmogaus teisių ginties idėjomis.“ Aiškindama teisinio įstatymo ir teisės šaltinių santykius, profesorė akcentavo jų glaudų ryšį, nes „teisiniam įstatymui vienodai yra svarbūs tiek teisinis paprotys, tiek teisinė doktrina, tiek teisinė praktika, nes šie savarankiški teisės šaltiniai yra teisinio įstatymo turinį atskleidžiantys ir užpildantys šaltiniai, kurie išreiškia pageidautiną socialinę tvarką“.

Išskirtinos ir profesorės studijos, skirtos Konstitucijos preambulės reikšmei: „Konstitucijos preambulė – raktas konstitucinio reguliavimo sistemai suprasti“ (Jurisprudencija, 2012, Nr. 19 (3)). Profesorės indėlių, rengiant Latvijos Konstitucijos pataisą, formuluojančią Konstitucijos preambulę, 2022 m. gegužės 5 d. MRU garbės daktaro regalijų suteikimo Latvijos Prezidentui Eglis Levits ceremonijoje pažymėjo ir Latvijos Prezidentas.

Profesorė nenustojo domėtis ir lietuvių kalbos, kaip konstitucinės vertybės, reikšmingumu – „Lietuvių kalbos kaip valstybinės konstitucinis statusas: pagrindiniai aspektai“ (Jurisprudencija, 2010, Nr. 4 (122)). Šiame straipsnyje ji išryškino lietuvių kalbos konstitucines prasmes ir pabrėžė, kad „lietuvių kaip valstybinės kalbos klausimas yra neabejotinai labai svarbus tuo, kad jį analizuojant susiję trys komponentai – žmogaus tėvynė, valstybė ir kalba, o jų dermė yra geriausia sąlyga atsiskleisti paties piliečio tapatybei, ją gerai suprasti ir panaudoti visam tautos kuriamajam darbui“.

Du dešimtmečius Rugsėjo 1-oji buvo ir profesorės Mildos Vainiūtės šventė, tik sunki liga sutrukdė jai būti kartu su MRU bendruomene, pasitinkant studijų metų pradžią šiais metais. Viešosios teisės instituto kolegos perims jau suplanuotas šių mokslo metų profesorės paskaitas, seminarus, tik negalėsime užpildyti tuštumos, praradus nuoširdžią kolegę, kurios šypseną dabar jau matysime tik nuotraukose ir prisiminimuose. Parengė prof. dr. Toma Birmontienė

Du dešimtmečius Rugsėjo 1-oji buvo ir profesorės Mildos Vainiūtės šventė, tik sunki liga sutrukdė jai būti kartu su MRU bendruomene, pasitinkant studijų metų pradžią šiais metais. Viešosios teisės instituto kolegos perims jau suplanuotas šių mokslo metų profesorės paskaitas, seminarus, tik negalėsime užpildyti tuštumos, praradus nuoširdžią kolegę, kurios šypseną dabar jau matysime tik nuotraukose ir prisiminimuose. Parengė prof. dr. Toma Birmontienė

Užsisakykite „Mokslo Lietuvą“ 2024 metams

„Mokslo Lietuva“ yra akademinės bendruomenės laikraštis, leidžiamas nuo 1989 m. vasaros. Laikraščio leidėjas – Lietuvos mokslininkų sąjunga (LMS). Nuo 2022 metų sausio „Mokslo Lietuva“ leidžiama tik elektroniniu variantu (PDF formate), kuris siunčiamas į Jūsų nurodytą elektroninį paštą tiek Lietuvoje, tiek ir užsienyje. Per metus išleidžiami 22 numeriai – po du numerius per mėnesį (išskyrus rugpjūtį). Leidinio metinė prenumerata – 20 eurų. Užsisakyti laikraštį galima nuo bet kurios dienos, nelaukiant einamųjų metų pabaigos. Sumokėję už prenumeratą, nepamirškite pranešti redakcijai savo elektroninio pašto adresą, kuriuo pageidaujate gauti laikraštį. Mūsų el. paštas mokslolietuva@gmail.com

Prenumeratos mokestis pervedamas į laikraščio leidėjo – UAB „Mokslininkų laikraštis“ – sąskaitą. Įmonės kodas – 123218653, atsiskaitomoji sąskaita – LT81 7300 0100 0242 3598, AB „Swedbank“. Nurodoma mokėjimo paskirtis – ML prenumerata. Į šią sąskaitą taip pat pervedamas mokėjimas už laikraščio paslaugas: skelbimus, reklamą, užsakomuosius straipsnius.

Finansinę paramą „Mokslo Lietuvai“ (metinę pajamų mokesčio dalį, aukas ir kt.) prašome pervesti Lietuvos mokslininkų sąjungai. Įmonės kodas – 111959769, atsiskaitomoji sąskaita – LT70 7300 0100 0244 9695, AB „Swedbank“. Lietuvos mokslininkų sąjunga

„MOKSLO
LIETUVOS“
PARTNERIAI:

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė-korektorė Gintė Niauraitė
Dizaineris Vilius Zaveckas

Redakcinės kolegijos pirmininkas – Dalius Serafinas, nariai: Alvydas Baležentis, Valentinas Baltrūnas, Valentas Daniūnas, Jonas Dautaras, Vygintas Gontis, Vincas Būda, Regina Kvašytė, Milena Seržantė, Eugenijus Stumbrys, Emilis Urba, Janina Valančiūtė, Raimundas Kaminskas, Algirdas Mikas Žemaitaitis
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius
El. paštas mokslolietuva@gmail.com
Laikraštis internete: www.mokslolietuva.lt
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169